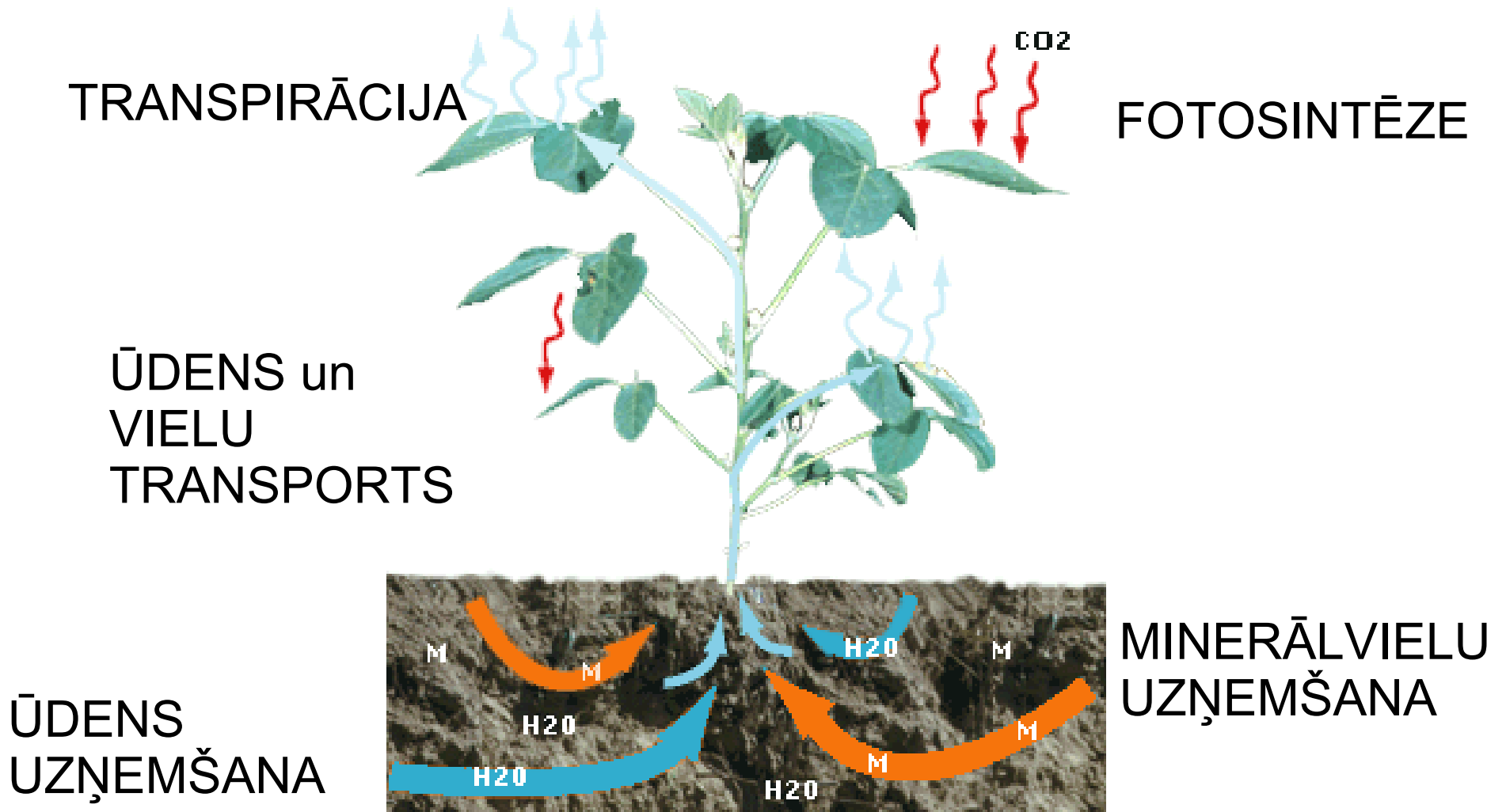

«Bioloģija nebiologiem»: augu fizioloģija

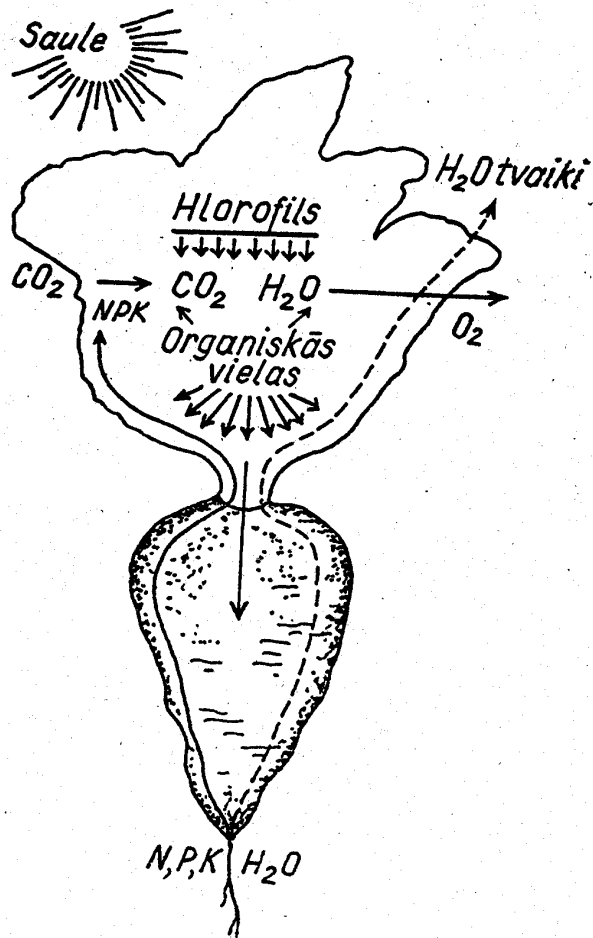
- Augu minerālā barošanās
- Fotosintēze
- Augu elpošana
- Transpirācija

Fizioloģiskie procesi augā

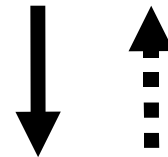
Vielu transports augā: dažādi virzieni

Organisko vielu aprīte augā, pēc
Vītols 1975

Tālais transports:

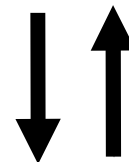
Ūdenī izšķīdušas
organiskās vielas

Ūdenī izšķīdušās
minerālvielas

Fizioloģiski aktīvās
vielas (fitohormoni,
augšanas regulatori)

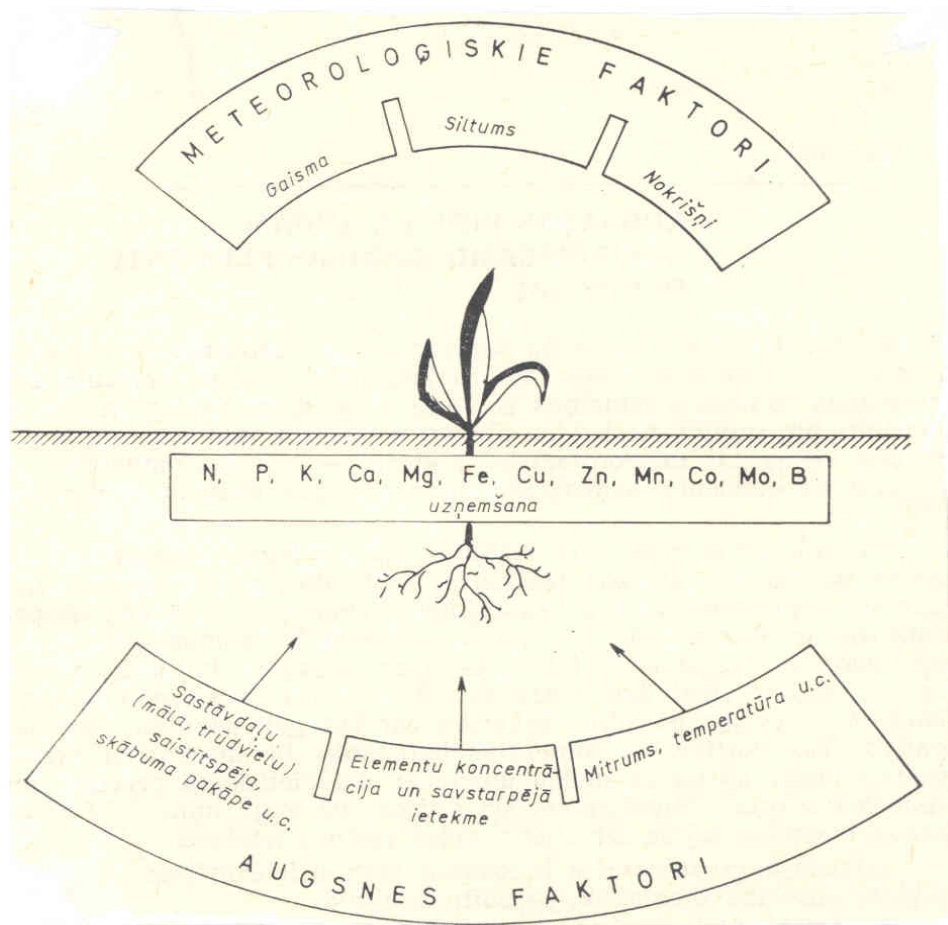
Aminoskābes,
organiskās skābes

Tuvais transports:

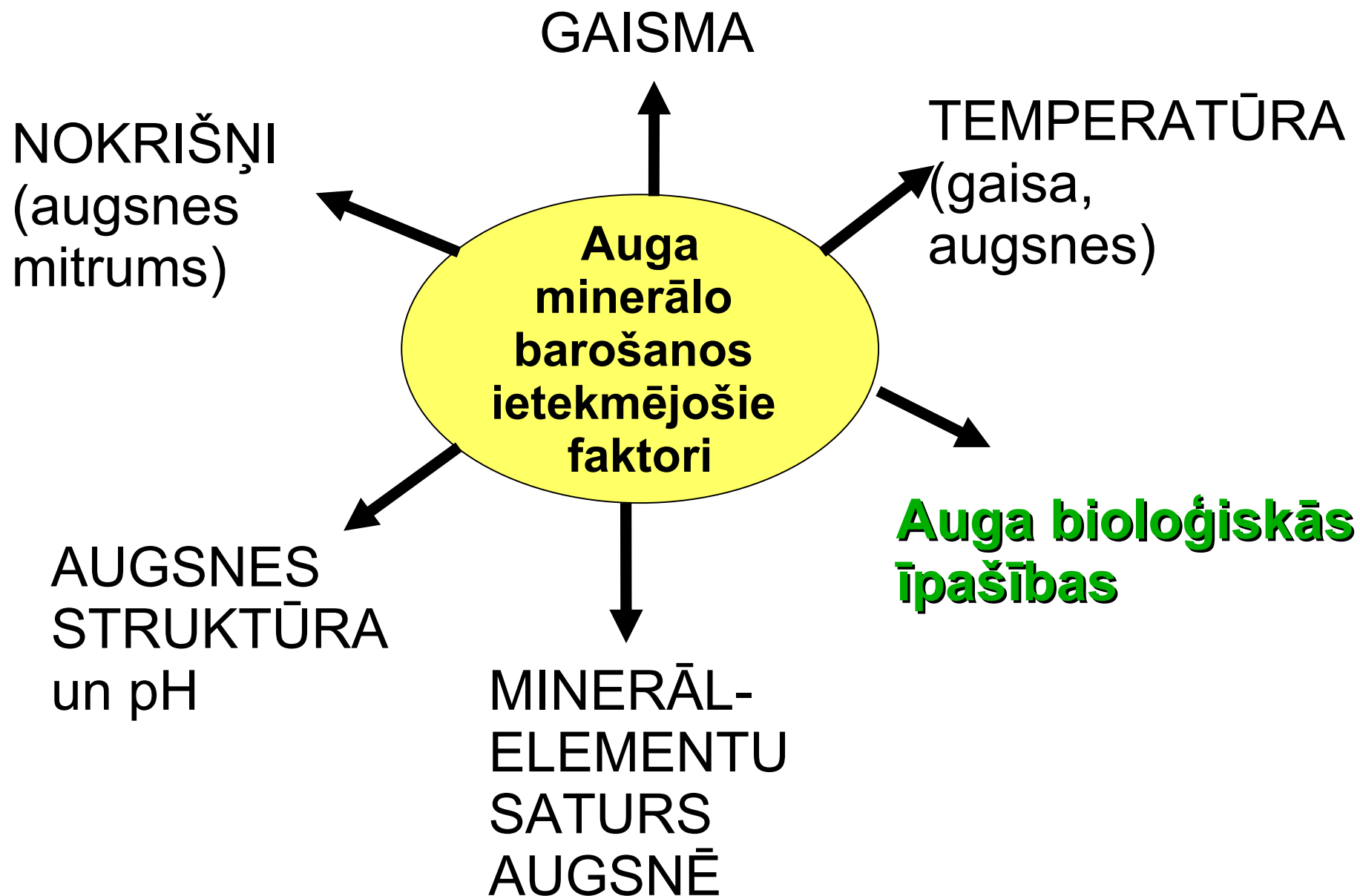
CO₂, organiskās vielas, augšanas
regulatori, signālmolekulas u.c.

Augu minerālā barošanās

Riņķis, Ramane, 1989

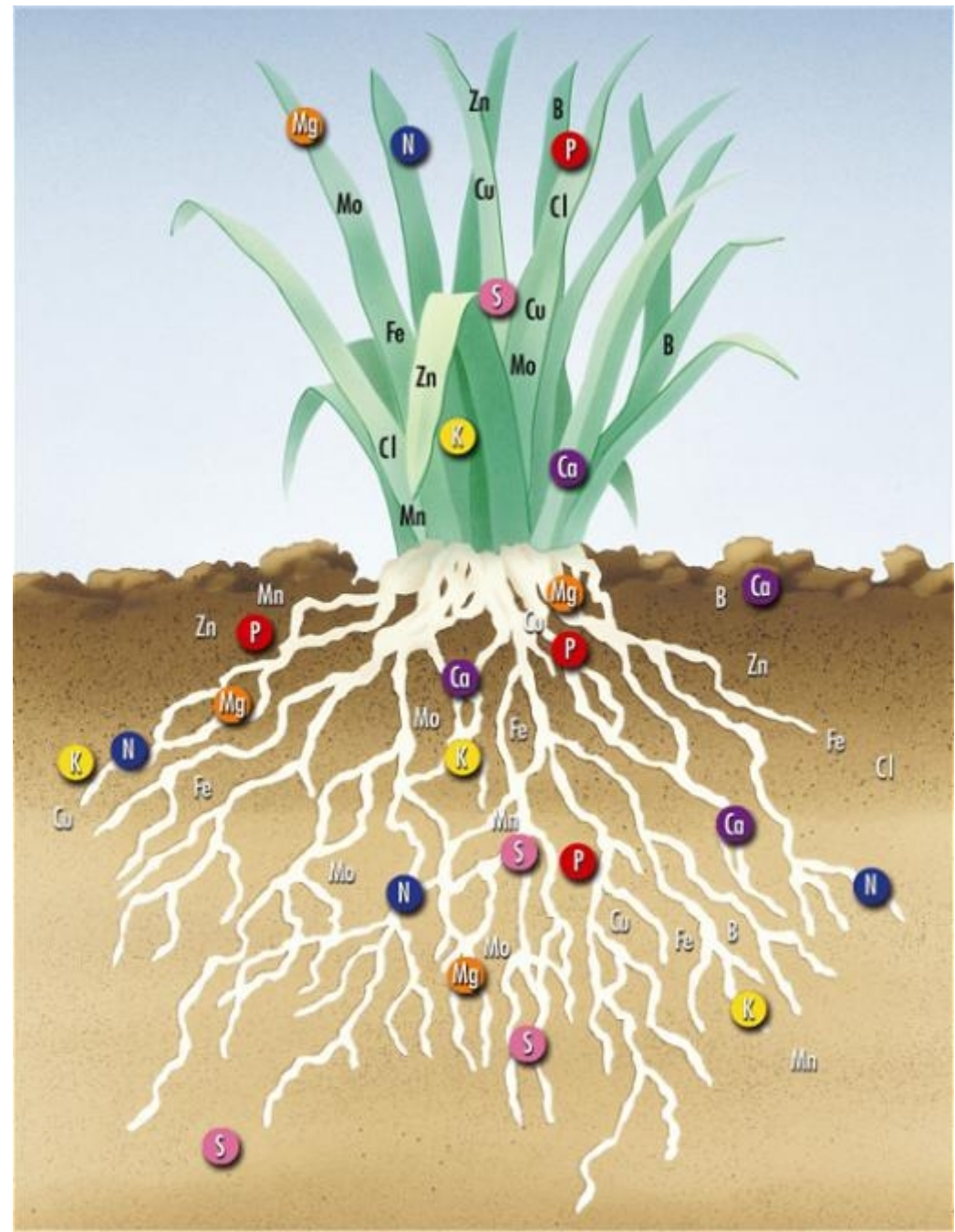

Augu ķīmiskais sastāvs

Makroelementi	Mikroelementi
(10^1 - 10^{-2})	(10^{-3} - 10^{-5})
C – 45%	Mn
H – 6,5%	Cu*
O – 42%	Zn
N – 1,5%	Mo*
P – 0,05-0,3%	B*
S – 0,2-1%	Cl
K – 0,5-1,2%	Na
Ca – 0,2-3,5%	Si
Mg – 0,02-3,1%	Co
Fe – 0,01-0,015%	Al
	Ni
	Li
	Se

* - elementi, kuri visbiežāk trūkst Latvijas augsnēs

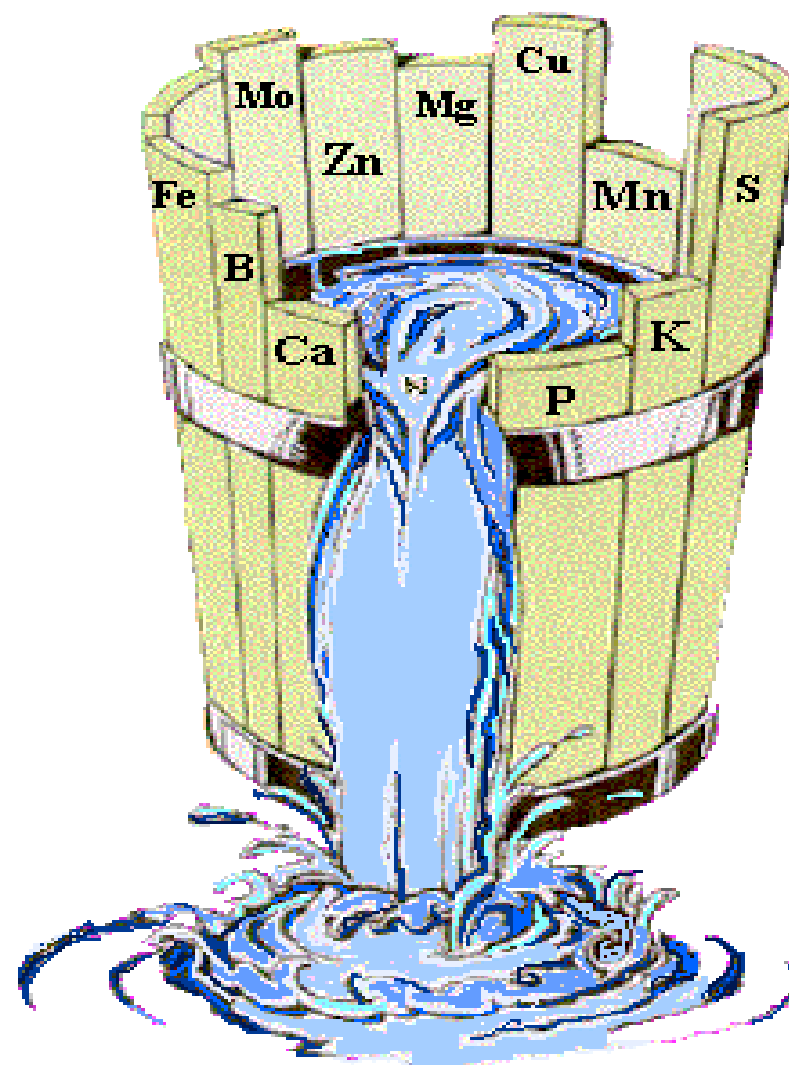
Lībīga, vai minimuma likums

«Augšanu nosaka nevis kopējais resursu daudzums, bet limitējošais (minimāli pieejams) resurss»

Karls Šprengels,
Justs fon Lībigs

Justus von Liebig

«Lībīga muca»

Minerālelementu trūkuma simptomi augos

Trūkuma simptomi izriet no attiecīgā elementa funkcijas augā:

MAKROELEMENTI — struktūrelementi,
veido auga šūnas un to struktūras, enzīmus

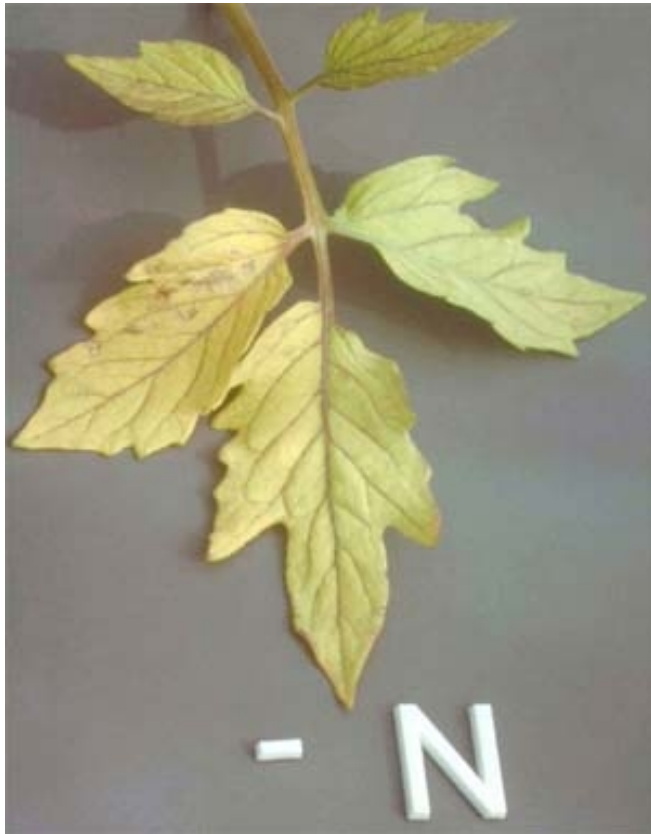
MIKROELEMENTI — regulatorie elementi, enzīmu kofaktori

Izņēmumi -K un Si

Slāpekļa trūkums

Vienmērīga lapu dzeltēšana, vispirms — **vecajām** lapām (N reutilizējas), samazināts izmērs (lēnāka augšana)

Epstein and Bloom 2004
<http://4e.plantphys.net> Topic 5.1

Bergmann 1986

N ir **proteīnu (aminoskābju)**, nukleīnskābju, hlorofila fitohormonu u.c. vielu sastāvā

Fosfora trūkums

Lēnāka augšana, samazināts izmērs (augi izskatās jaunāki), lapas ieritinās, novēro sarkanus, violetus plankumus vai joslas (P reutilizējas)

Lyle Cowell of Saskatchewan,
Canada 2007 Crop Nutrient
Deficiency Photo Contest
<http://www.ipni.net/>

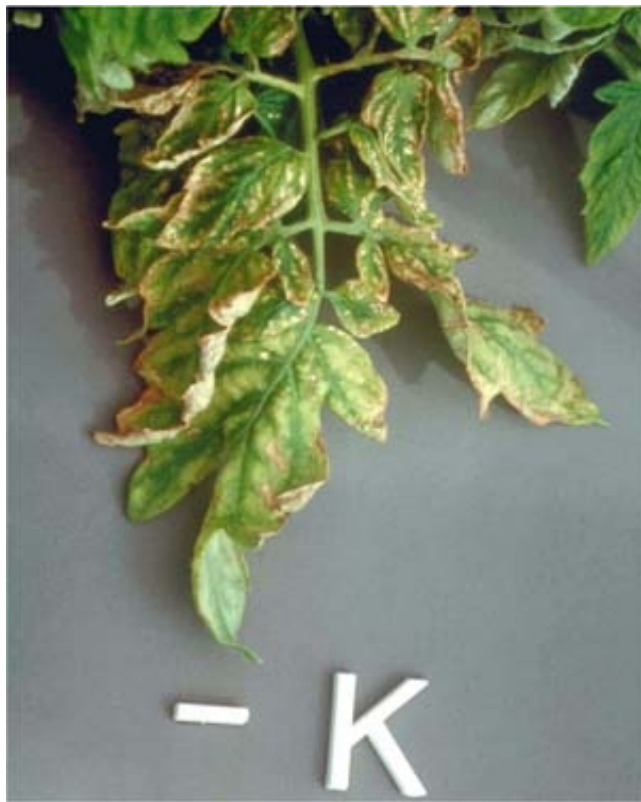
Bergmann 1986

P ir proteīnu,
nukleīnskābju, ATF,
fosfolipīdu sastāvā;

P trūkuma gadījumā
mainās fosfolipīdu un
cukuru sintēzes
līdzsvars.

Kālija trūkums

Lapu malu dzeltēšana, vispirms — vecajām lapām (K reutilizējas); brūngani plankumi malās un lapu galos, vēlāk — starp dzīslām

Epstein and Bloom 2004

Bergmann 1986

K regulē atvārsnīšu darbību, cukuru vielmaiņu, membrānu caurlaidību, šūnu osmotisko potenciālu u.c. procesus

Kalcija trūkums

Neattīstās jauni meristēmatiskie audi (galotne, saknes),
glotaini šūnapvalki; izpaužas vispirms aktīvi augošās auga
daļās

Ca ir šūnapvalku
sastāvā (Ca pektāti -
želejveidīgās vielas)

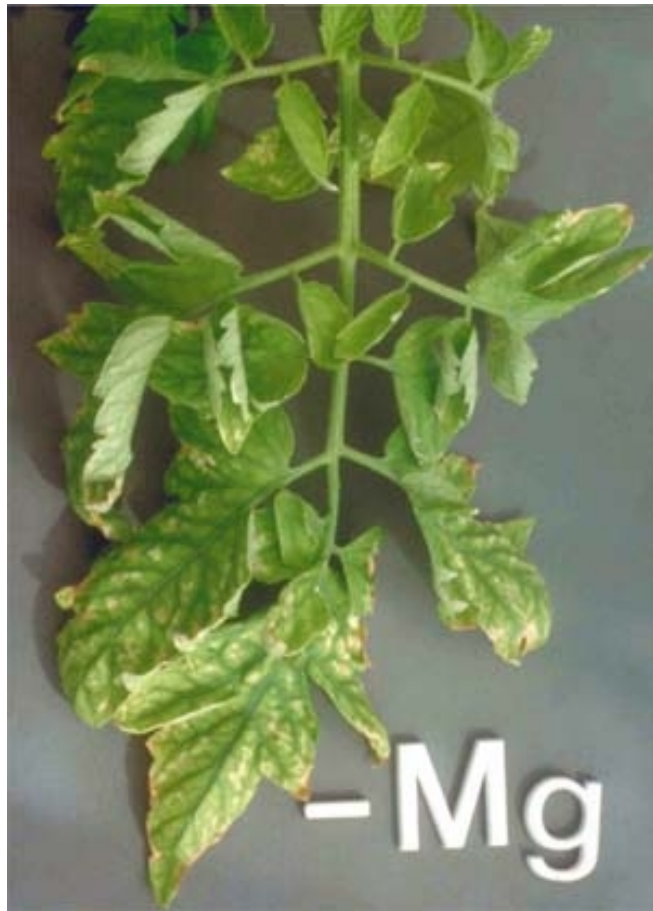
Ca²⁺ joni šūnās pilda
signālfunkcijas

-Ca Sugar beet; 2007 Crop Nutrient
Deficiency Photo Contest

Magnija trūkums

Lapu hloroze (zaļā pigmenta trūkums) starp dzīslām vecajām lapām (Mg reutilizējas); lapas kļūst raibas.

Epstein and Bloom 2004

Bergmann 1986

Mg ietilpst
hlorofila
sastāvā

Sēra trūkums

Lapas vienmērīgi dzeltē, kļūst bālas vispirms jaunās, kopumā vienmērīgi visā augā (S reutilizējas, bet tas nekompensē trūkumu). Trauslas lapas.

S ir aminoskābju,
koenzīmu, vitamīnu
sastāvā

Dzelzs trūkums

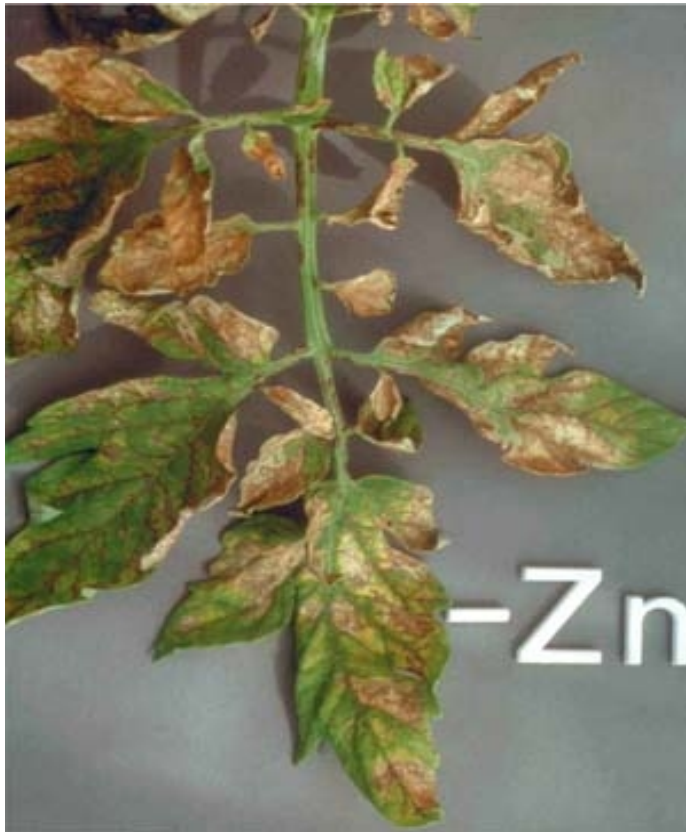
Hloroze jaunajām lapām (Fe nereutilizējas); vispirms starp dzīslām, vēlāk lapu plātnes var kļūt pilnīgi bālas.

Fe ir hlorofilu sintēzējošo enzīmu sastāvā, arī citu enzīmu kofaktors

Cinka trūkums

Rozetveida lapas, nekroze starp lapu dzīslām

Epstein and Bloom 2004

-Zn Corn; 2007 Crop Nutrient
Deficiency Photo Contest

Zn piedalās
aminoskābes
triptofāna sintēzē,
ir vairāk nekā 200
enzīmu kofaktors

Bora trūkums

Augšanas konusi (galotnes) un vadaudi, slikti attīstās; lapu vīšana, trauslums; augļu pūšana, nekrozes

Bergmann 1986

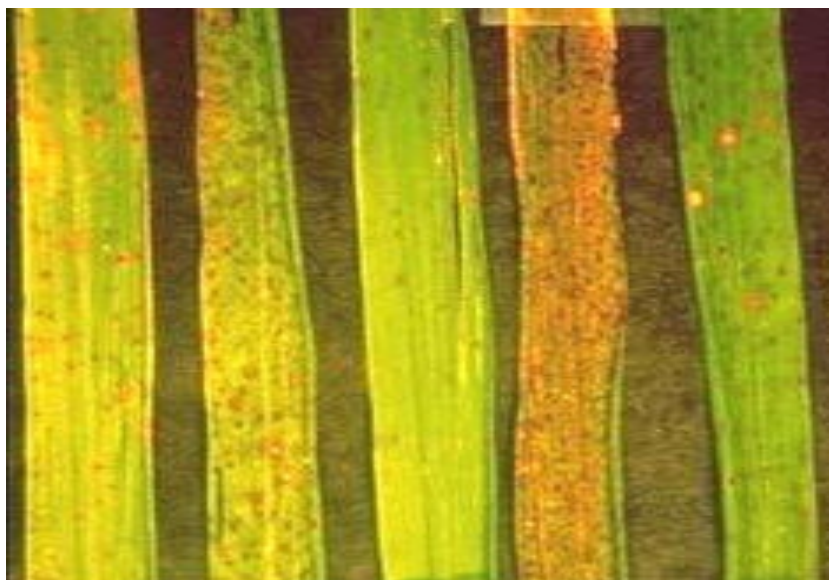
www.bitkisagligi.net

B piedalās cukuru transportā (veido kompleksus ar cukuriem) un ir nepieciešams lignīna sintēzei

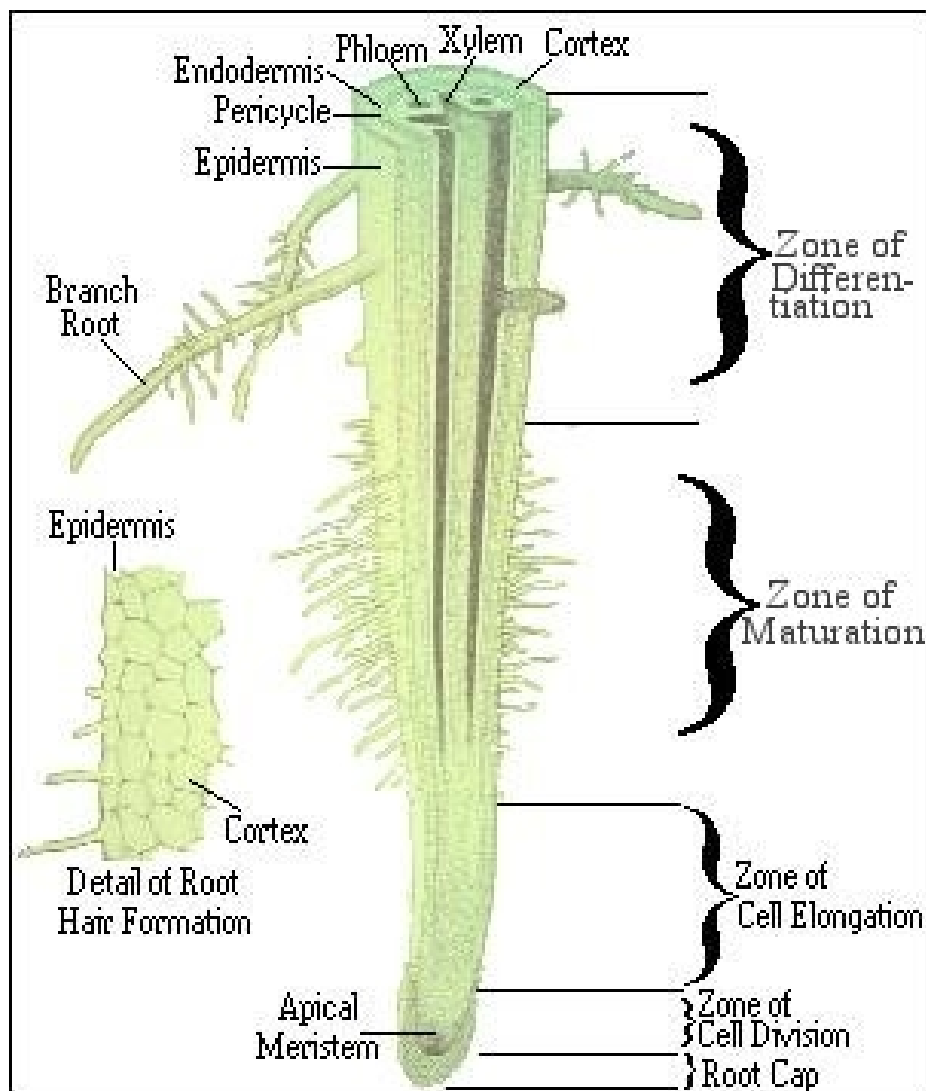
Silīcija trūkums

Augs zaudē formu, atgādina vītušu augu

Si ietilpst šūnapvalku sastāvā, piedod tiem mehānisku izturību. Zālaugu meristēmās ir Si uzkrājējšūnas

Minerālelementu uzņemšana

Spurgaliņas — epiblēmas
(saknes epidermas)
šūnu izaugumi

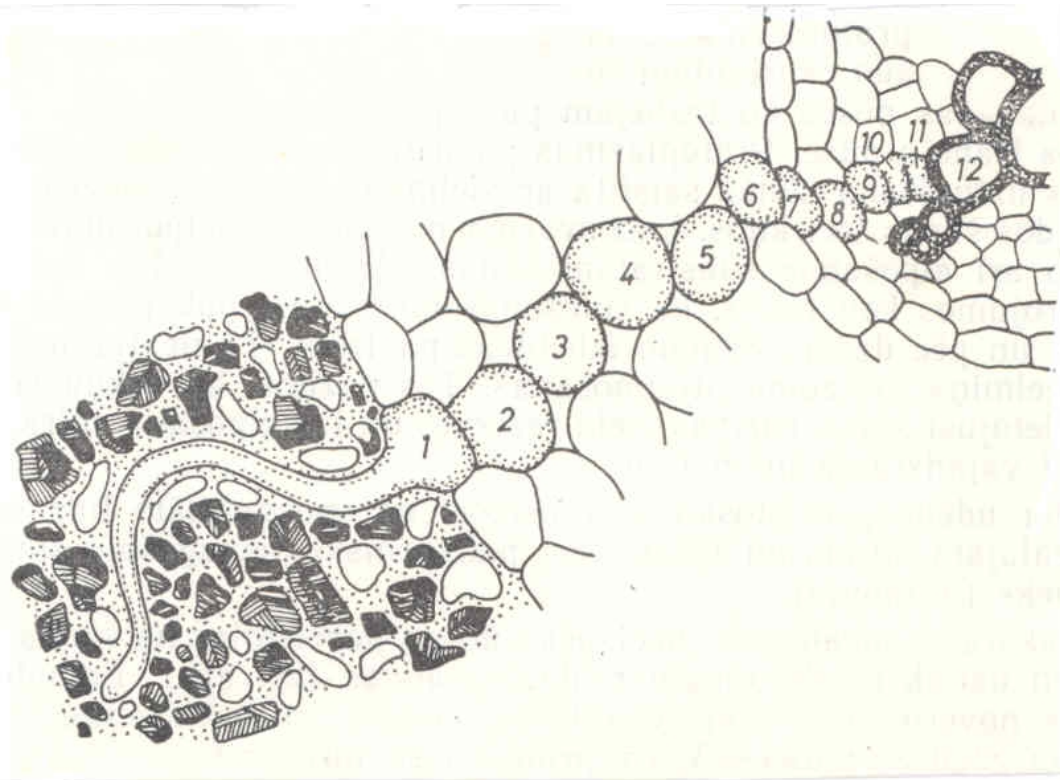
UZSŪCĒJ- vai
SPURGALIŅU ZONA

STIEPŠANĀS ZONA

DALĪŠANĀS ZONA

Ūdens un minerālvielu transports saknes šūnās

1 — saknes spurgaliņa

2-6 — saknes mizas
parenhīmas šūnas

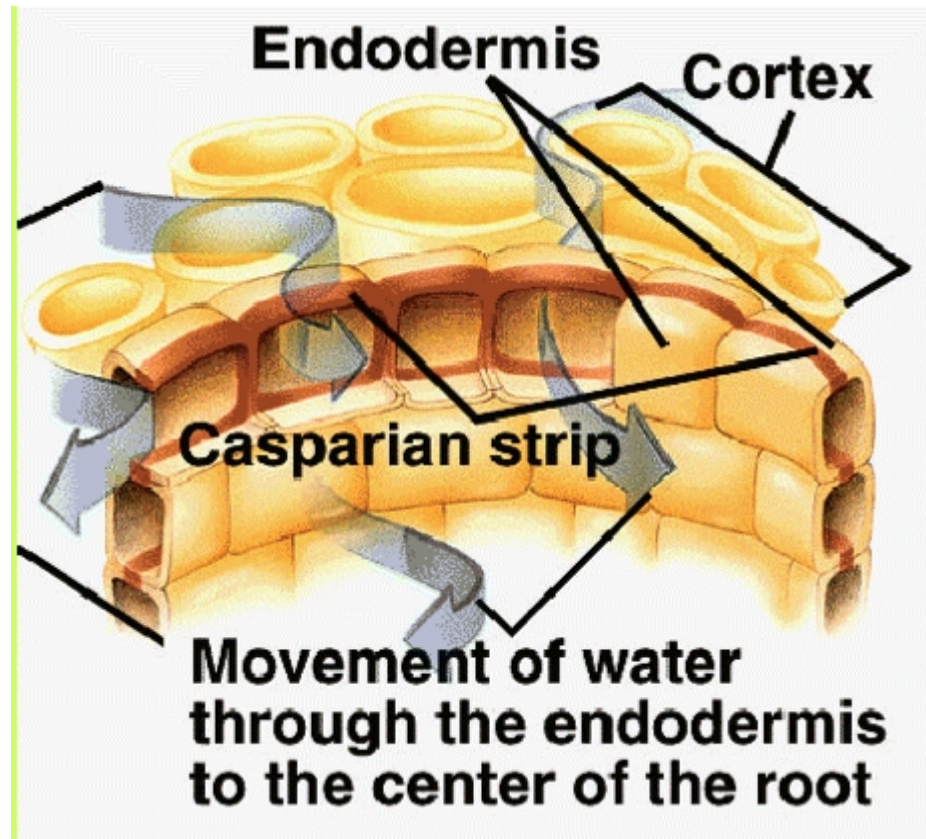
7 — endodermas šūna

8 — pericikla šūna

9-11 — centrālā cilindra
parenhīmas šūnas

12 — vadaudu šūna (traheja)

Minerālelementu transports uz saknes centrālo cilindru

Saknes izdalījumi, alelopātija

Atbilstoši auga sugas un augšanas apstākļiem saknes var izdalīt augsnē:

- aminoskābes
- skābes
- minerālelementus (Ca, Na, K, Co)
- cukurus
- DNS u.c. Nukleīnskābes, fenolus
- fizioloģiski aktīvus savienojumus

Piemēri:

pupas (*Fabaceae*) — aminoskābes

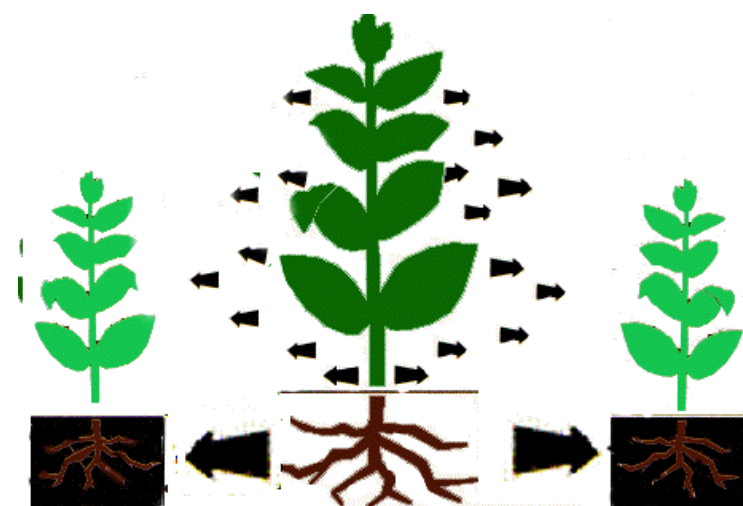
eļļas augi — fosforskābe, minerālelementi

ābele (*Malus*) — fenoli

vārpata (*Elytrigia repens*) — benzoskābe, kanēļskābe, kas kavē citu augu sakņu

attīstību (Baziramakenga et al. 1994); fenoli

Alelopātija - vienas sugas augu (t. s. sakņu izdalījumu) ietekme uz citām sugām.

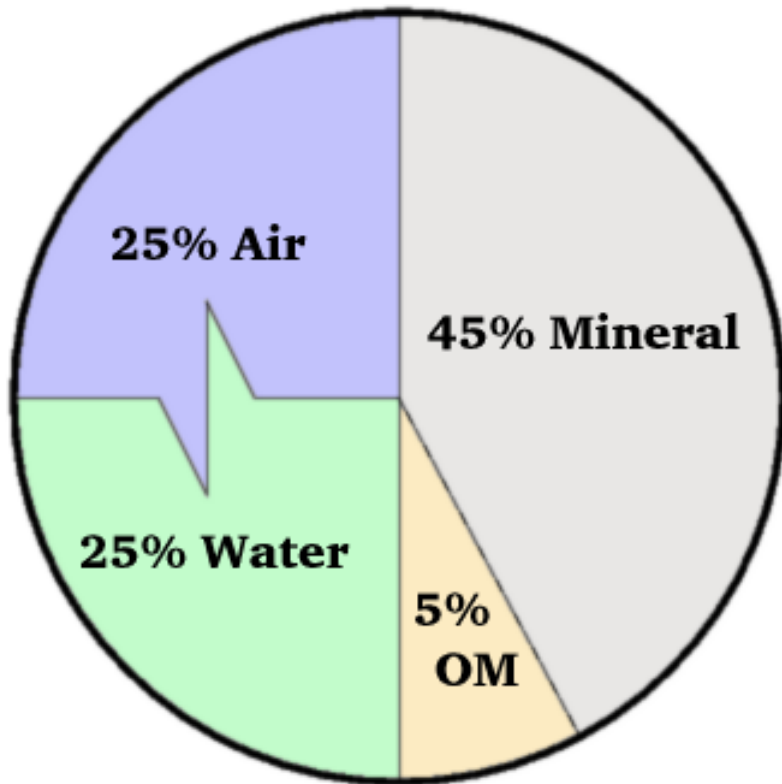
Augsnes sastāvs

Augiem nepieciešamās barības vielas

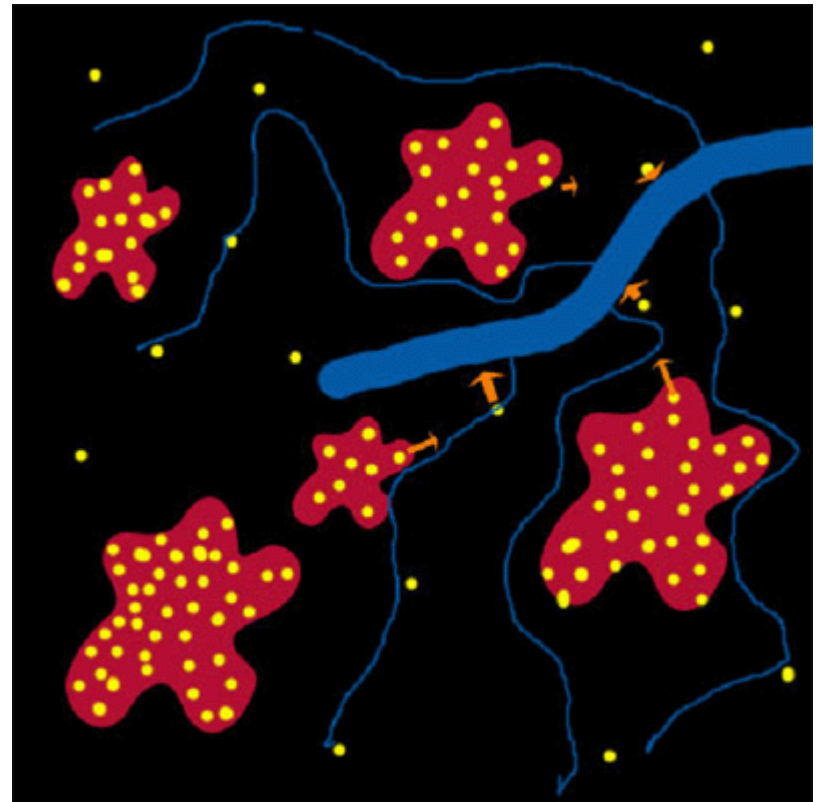
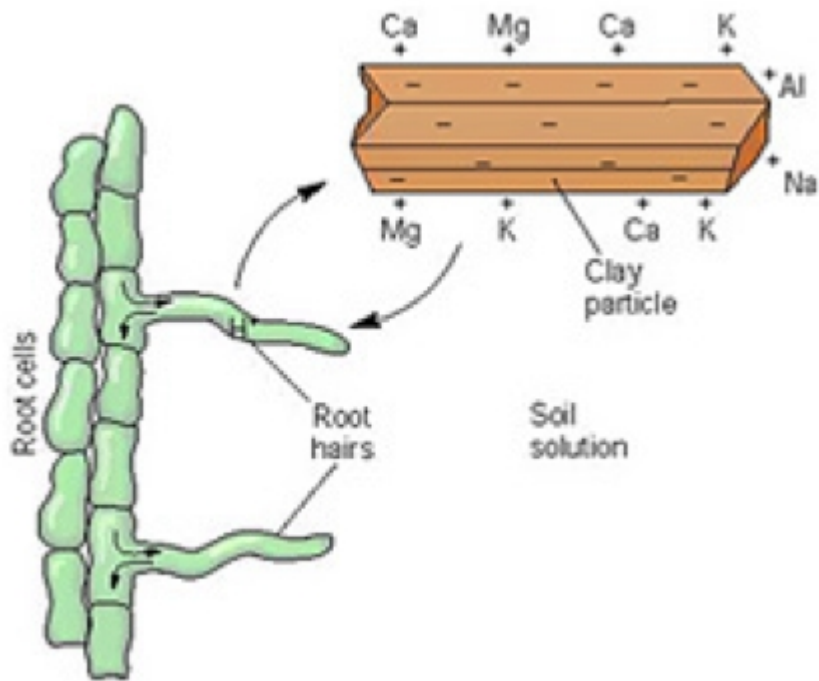
- izšķīdušas augsnes šķīdumā
(pieejamas augiem, bet izskalojas)

- adsorbētas uz augsnes daļiņām
(augiem pieejamas apmaiņas
absorbcijas rezultātā)

- nešķīstošu savienojumu veidā
(augiem maz pieejamas)

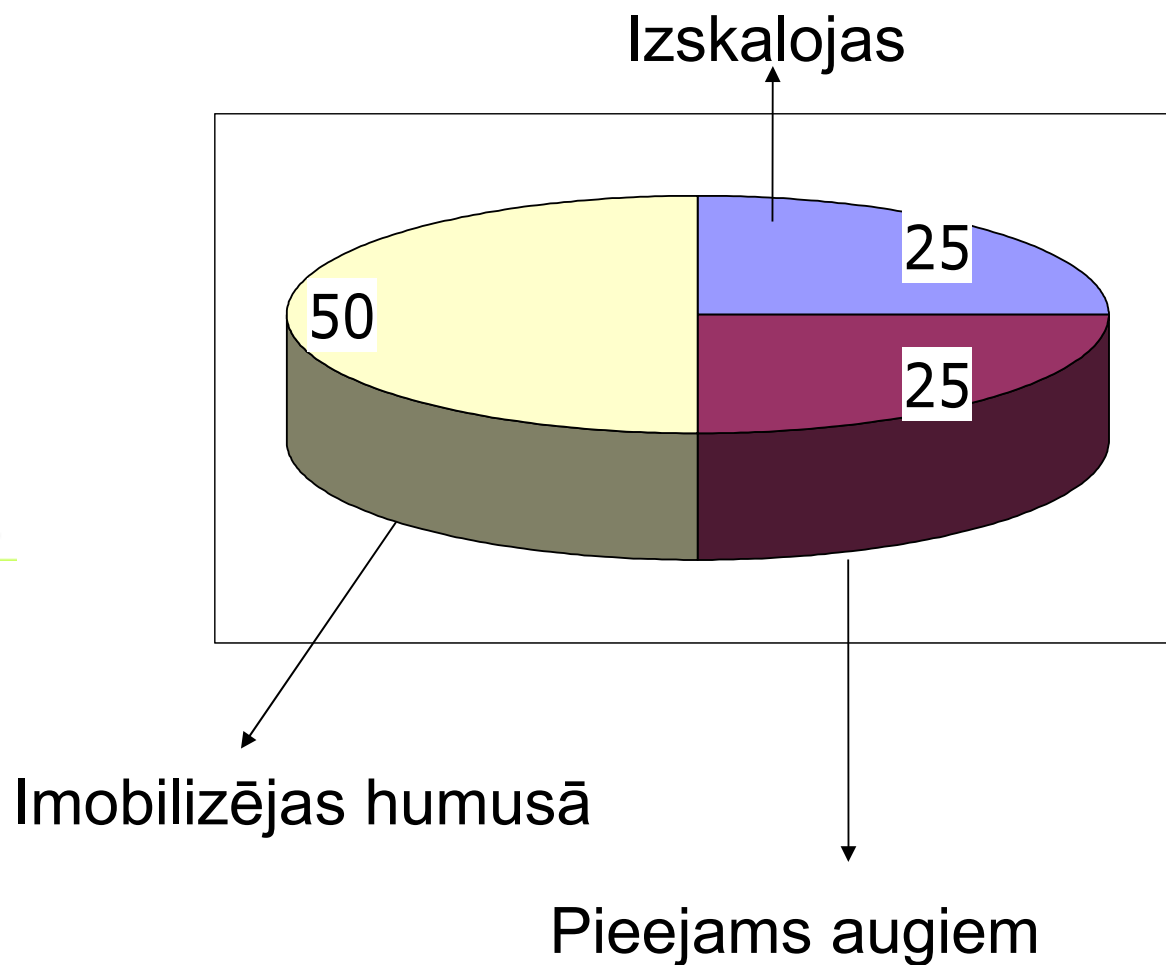
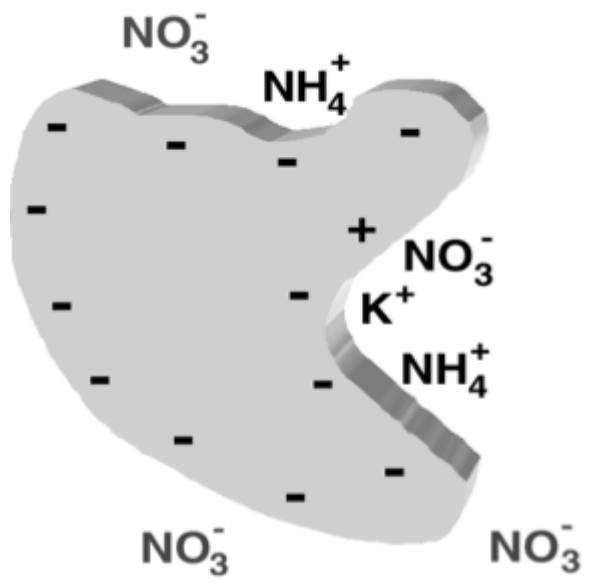

Jonu apmaiņas absorbcija

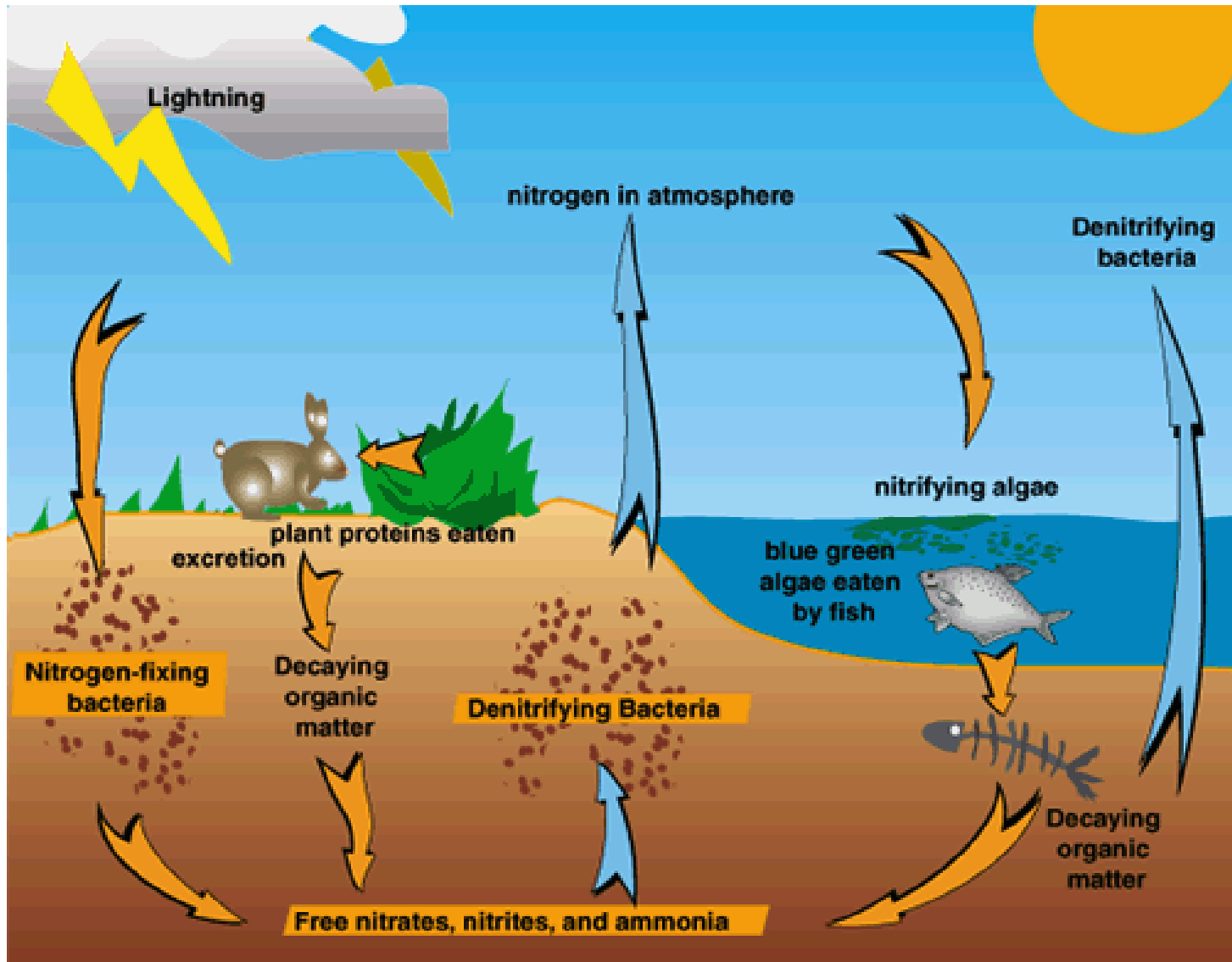

Slāpeklis augsnē

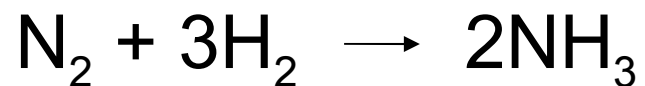

Slāpekļa cikls

Kāpēc slāpeklis ir grūti pieejams?

300-500 °C, 25 MPa (246 atm)
Habera-Boša process

Bakterioriza, simbioze ar slāpekli fiksējošām baktērijām

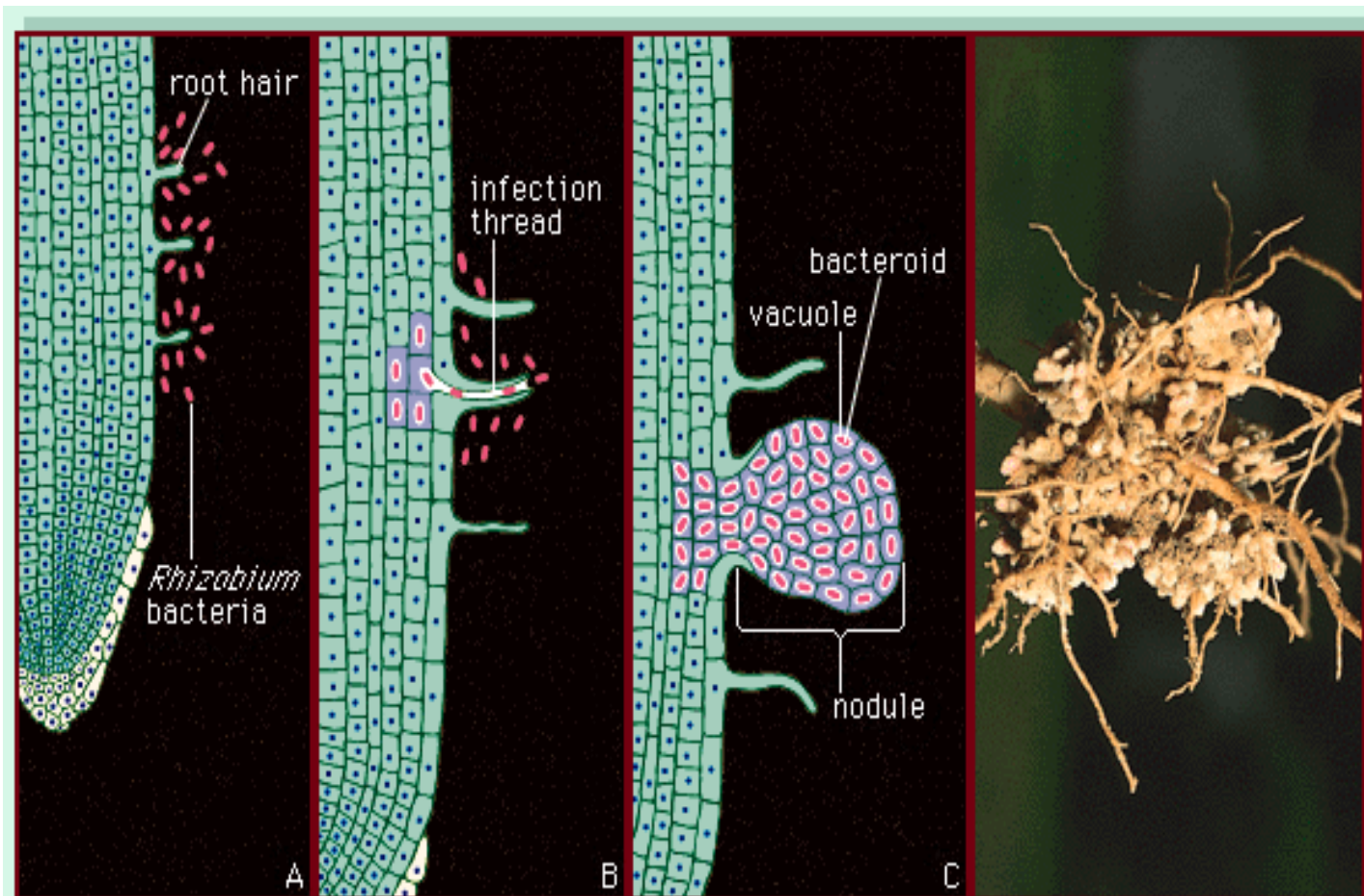

**Smilšu kultūrā izaudzēti
zirņi.**

**1, 2 – bez
gumiņbaktērijām,
3 – gumiņbaktērijas uz
tauriņziežu saknēm**

Bakterioriza, simbioze ar slāpekli fiksējošām baktērijām

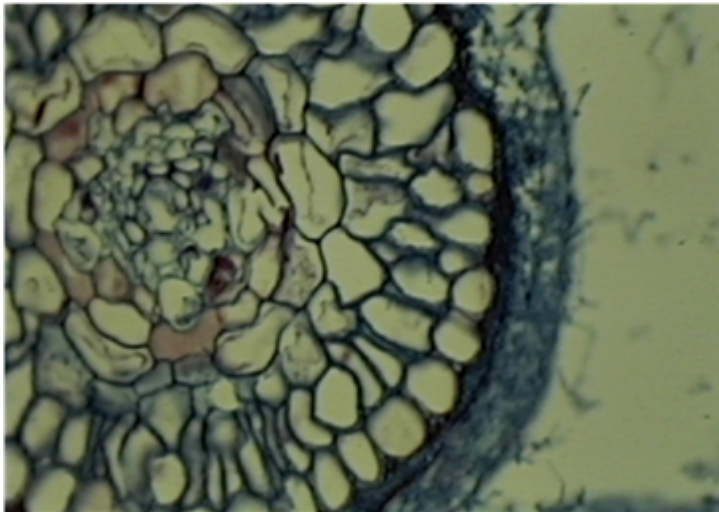
Bakteriorizas bioloģiskā nozīme:

- Augi ar saknēm uzņem mikroorganismu izdalījumus - vitamīnus, enzīmus u. c. fizioloģiski aktīvus savienojumus
- Mikroorganismi izmanto augu organiskos savienojumus
- Gaisa slāpekli saistītājas baktērijas: *Azotobacter*, *Clostridium*, *Klebsiella*, *Rhizobium*, *Actinomyces*, *Frankia*, *Azospirillum*, *Anabaena*, *Nostoc* pārvērš N_2 augiem izmantojamā formā (pateicoties fermenta **nitrogenāzes** darbībai).

Mikoriza, simbioze ar sēnēm

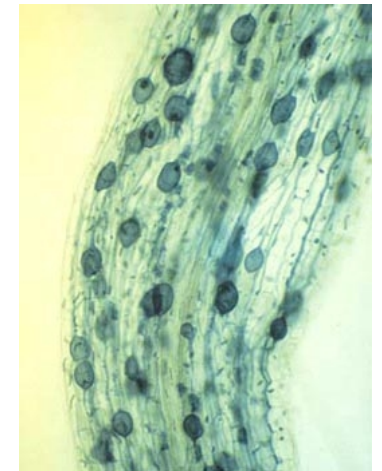
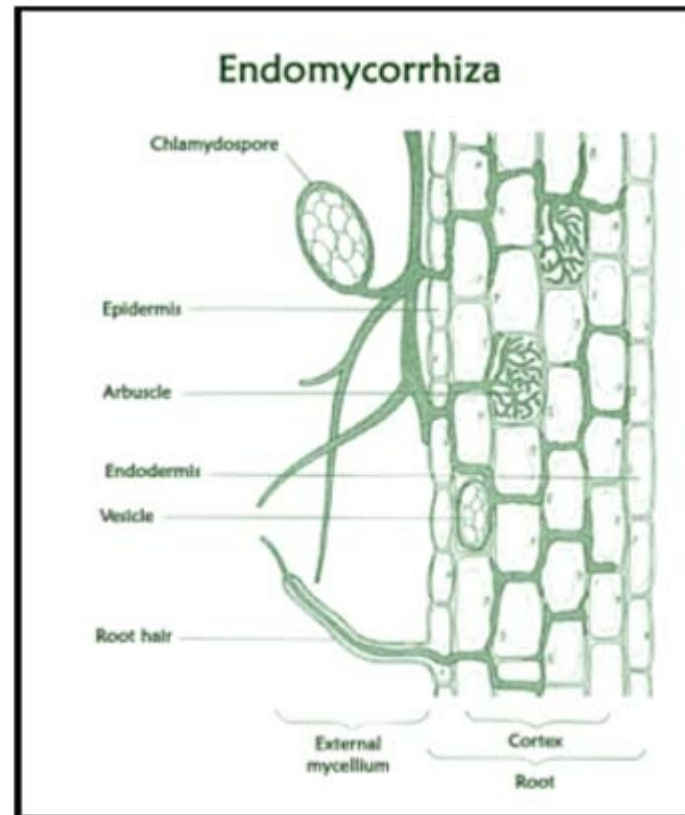
EKTOMIKORIZA

(10% augu, kokaugi)

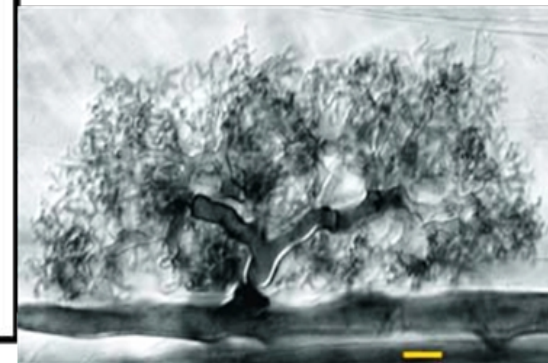

ENDOMIKORIZA

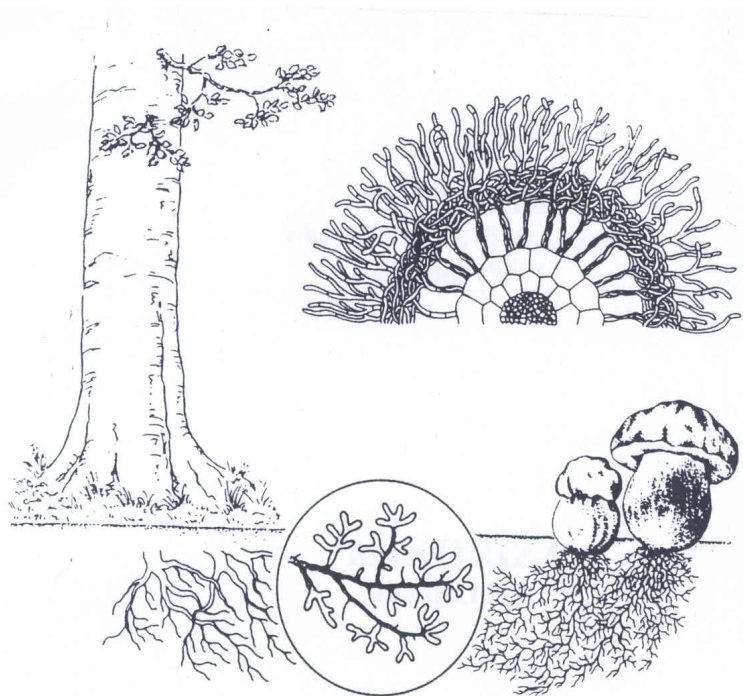
(vezikulāri-arbuskulārā mikoriza)

The American Phytopathological Society

Mikorizas bioloģiskā nozīme:

Ektomikoriza uz dižskabārža saknēm
Mohr, Schopfer 1995

Mikoriza ir augu un sēņu simbioze.

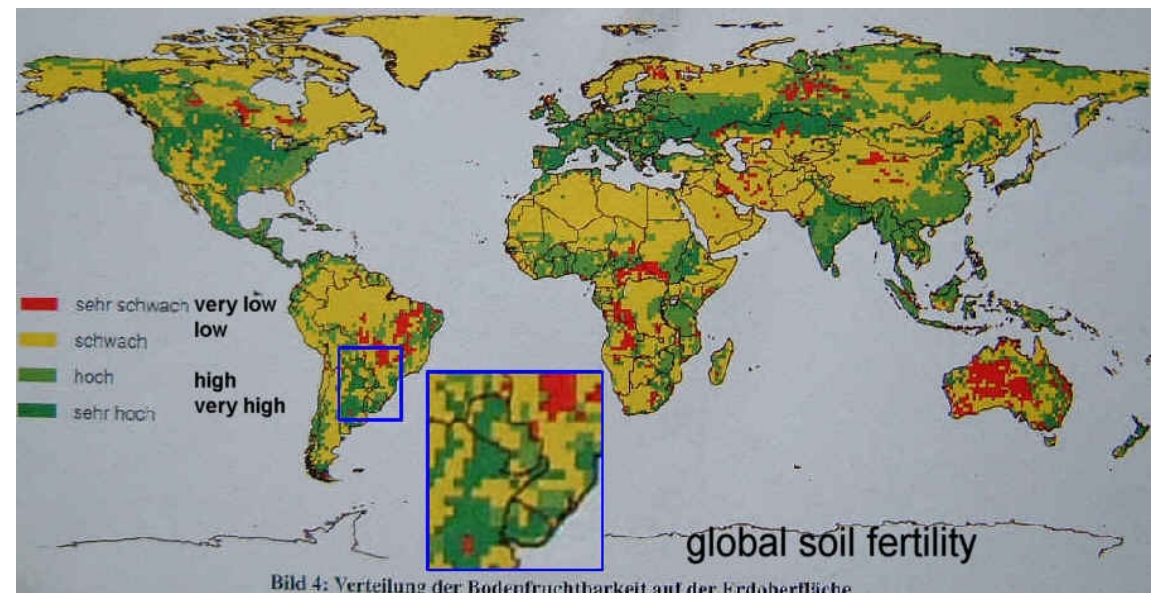
Mikorizas bioloģiskā nozīme:

- "Virsspurgaliņas" – palielina virsmu
- Sēņu izdalījumi rada skābu reakciju, kas sekmē P, Zn, Cu u. c. uzņemšanu
- Sēņu izdalītie fermenti šķeļ augsnes organiskos savienojumus
- Sēnes izdala antibiotikas, fenolus u. c. savienojumi, kas kavē patogēnu sēņu attīstību, piemēram, *Boletus bovinus* uz egļu saknēm – novērš sakņu trupi
- **Sēnes saista smagos metālus.**
- Sēnes no simbiozes ar augu iegūst – ogļhidrātus, vitamīnus u. c. organiskus savienojumus.

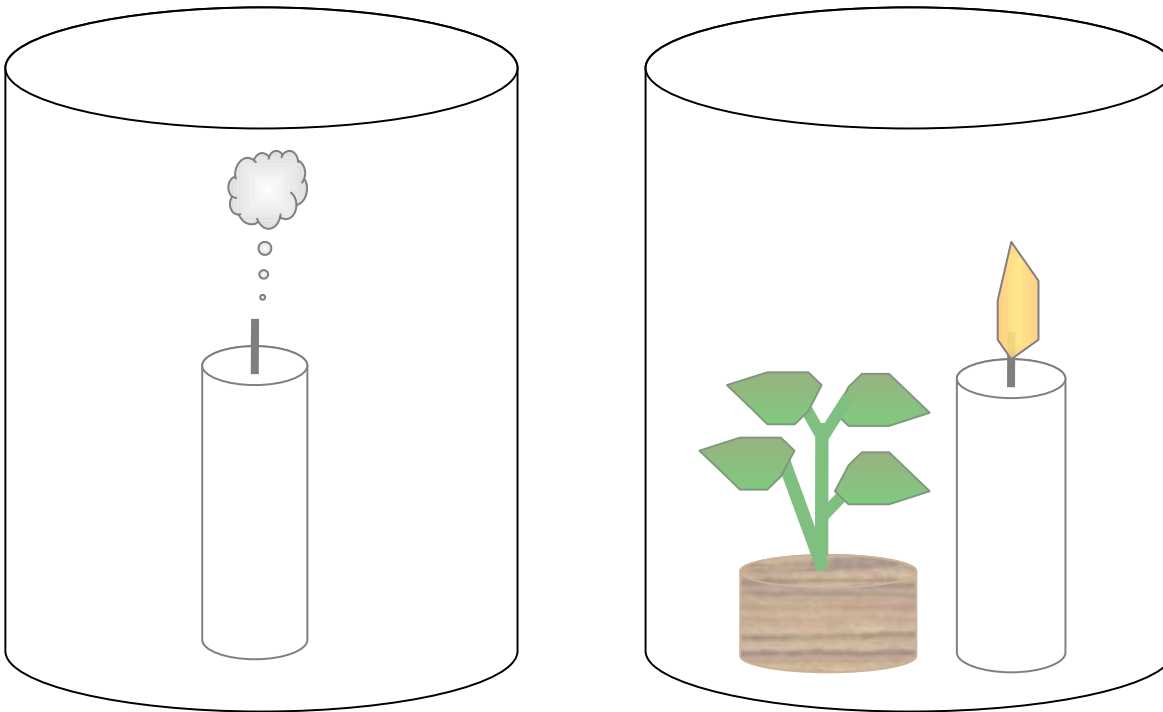

Augsnes sasāļošanās:

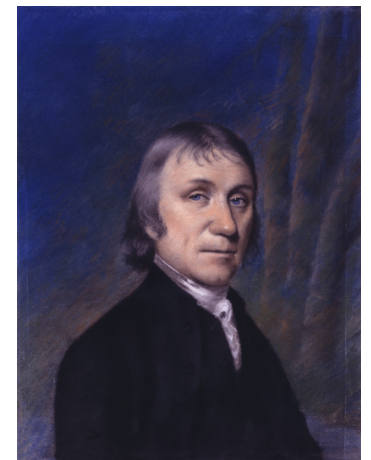
- Ūdens uzņemšanas traucējumi
- Minerālās barošanās traucējumi
- Na^+ , Cl^- , Mg^{2+} jonu toksiskums

Fotosintēze

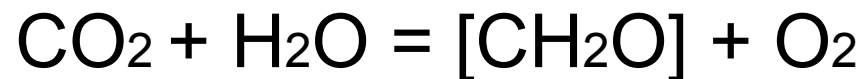

1771. g. Dž. Pristlija eksperiments

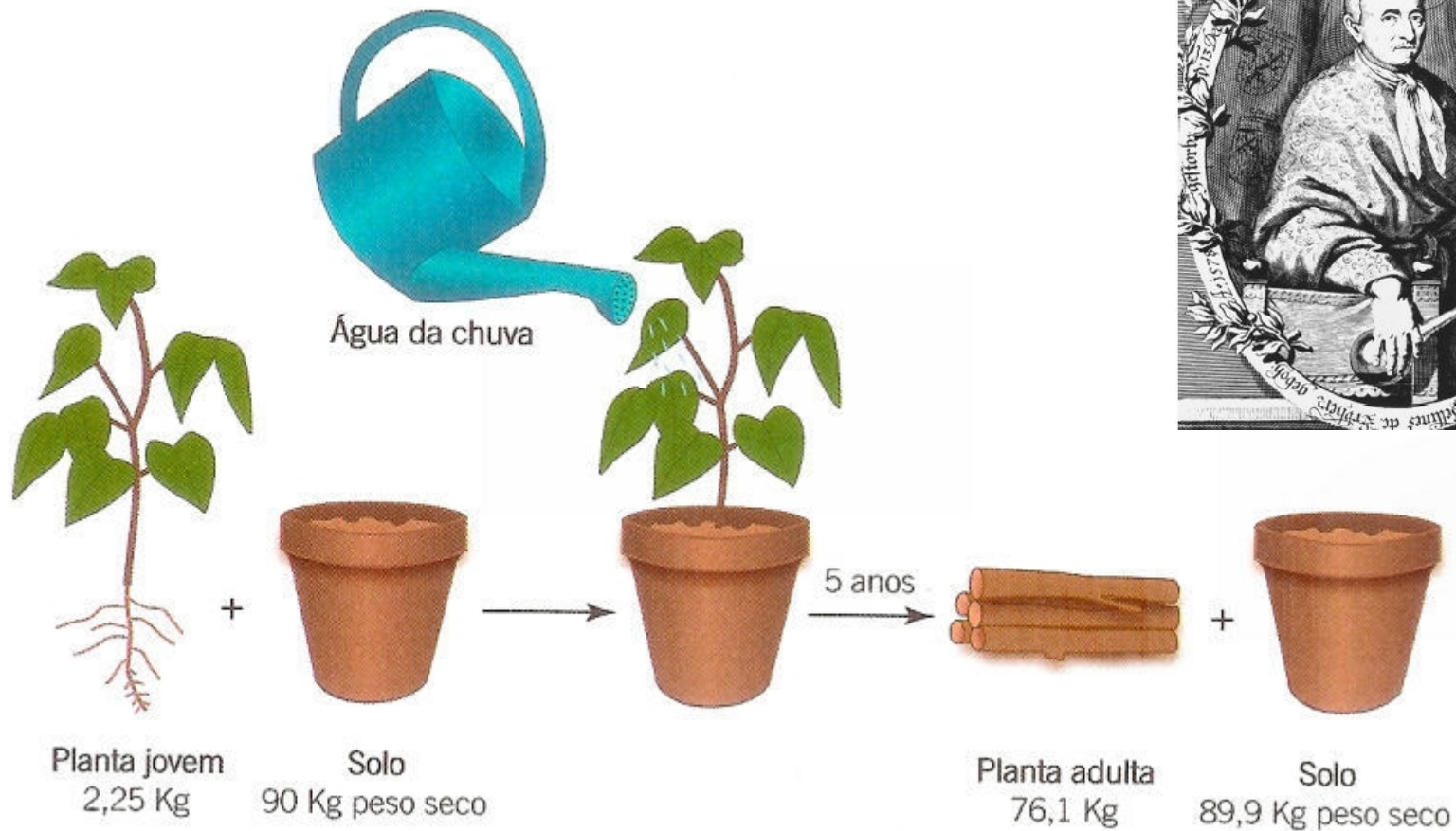
Joseph Priestley

Fotosintēze - **gaismas enerģijas** transformācija organisko vielu ķīmiskajā enerģijā, izmantojot oglekļa dioksīdu un ūdeni. Fotosintēze raksturīga zaļajiem augiem un fotosintezējošām baktērijām

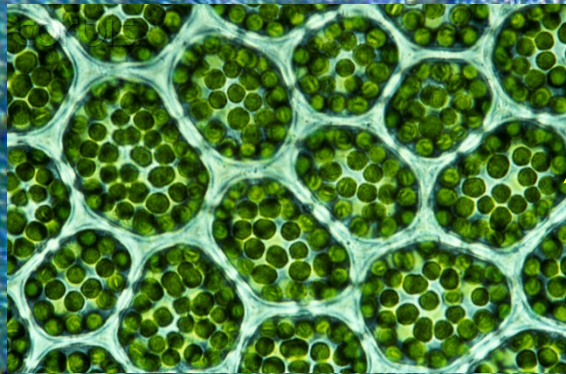

Van Helmonta eksperiments, XVII gs

Augs aug no gaisa un ūdens?!

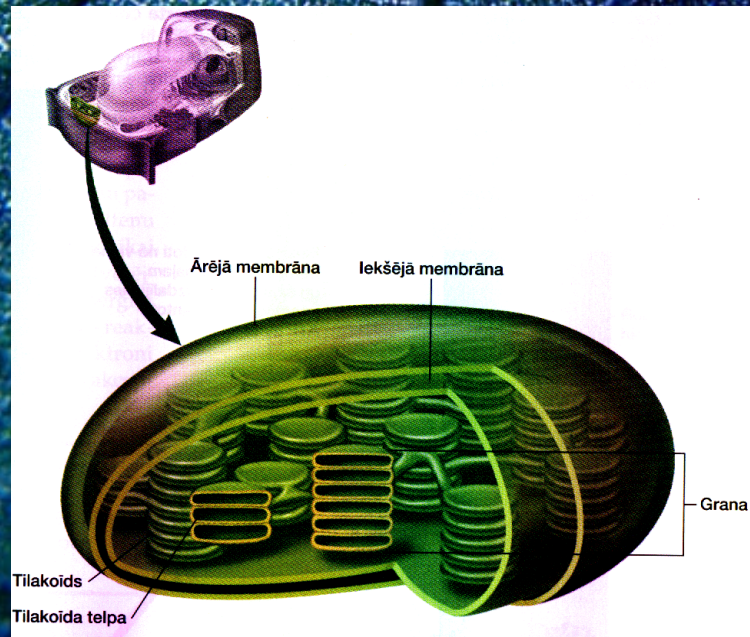

$n \times 10^3$ līdz $n \times 10^6$ šūnas lapā

1-500 hloroplastu
vaskulāro augu lapu šūnā

Augu
lapas
saista
gaismu

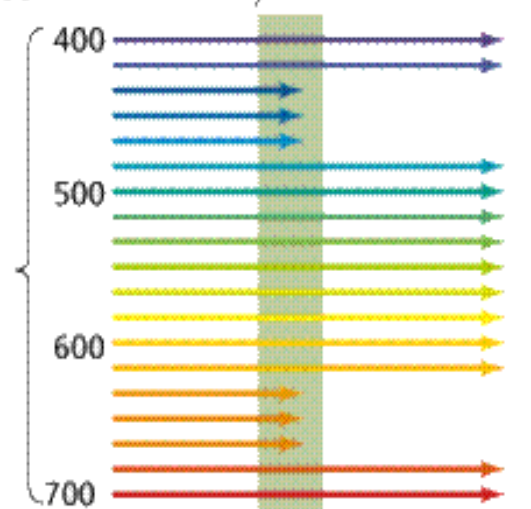
Uz hloroplastu
membrānām atrodas
HLOROFILA
molekulas

Kāpēc augi ir zaļi

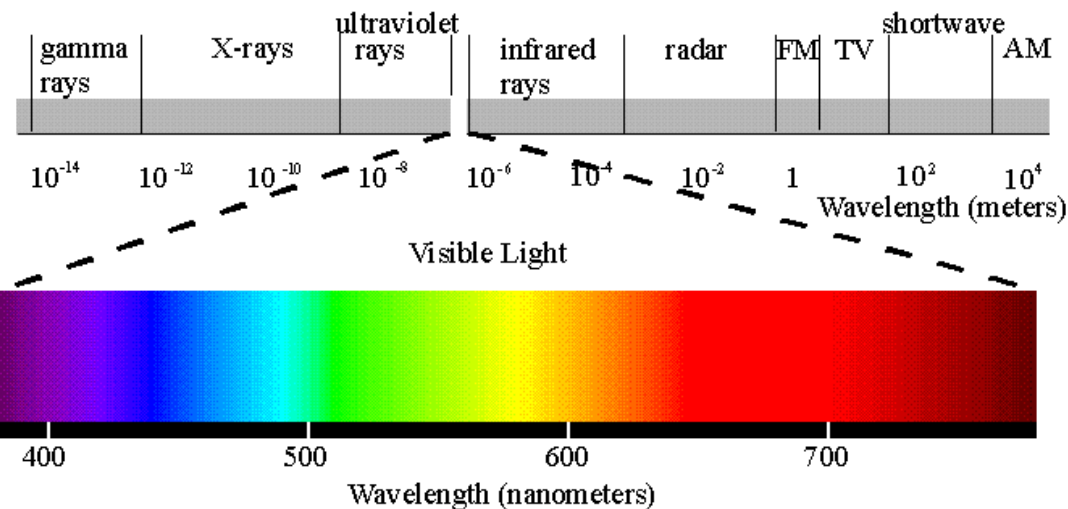
Redzamā gaisma sadalās spektrā, kurš ietver gaismu ar dažādu viļņu garumu

Wavelength in nm Pigment

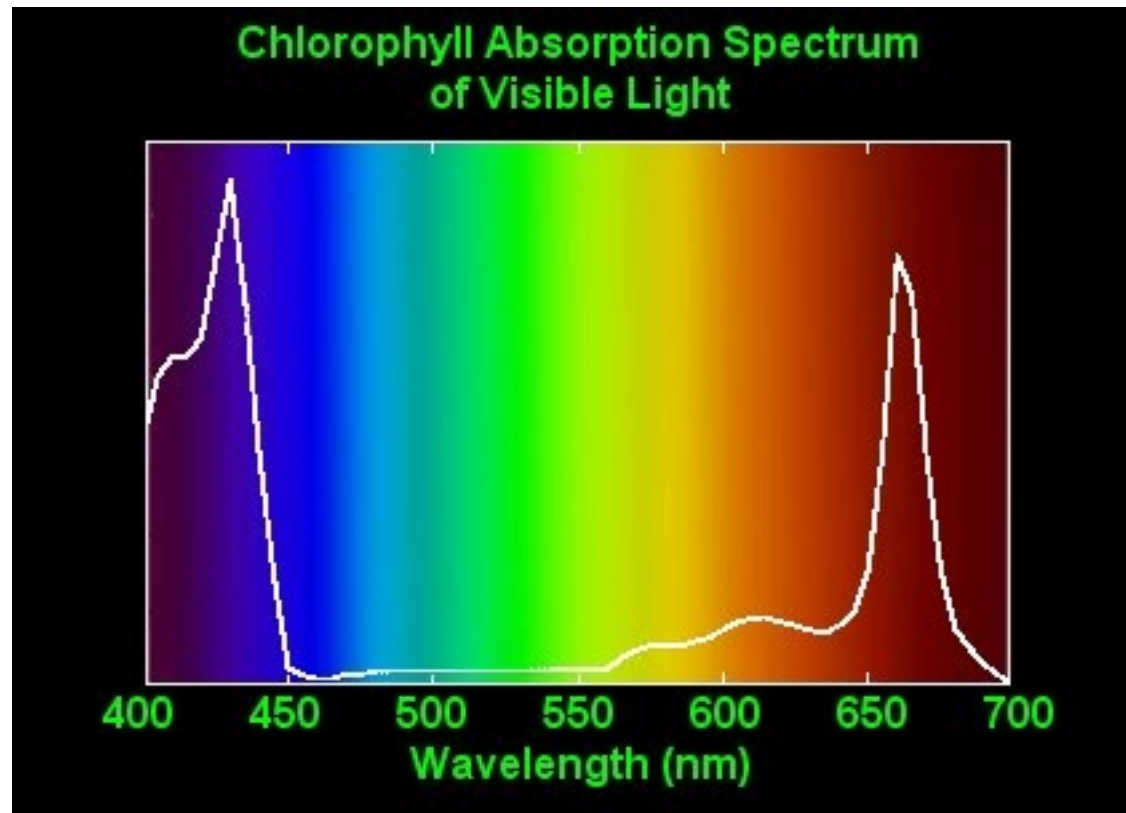

Neabsorbēto gaismu mēs uztveram kā zaļu

Lapu šūnu hloroplasti absorbē gaismu ar noteiktu viļņu garumu

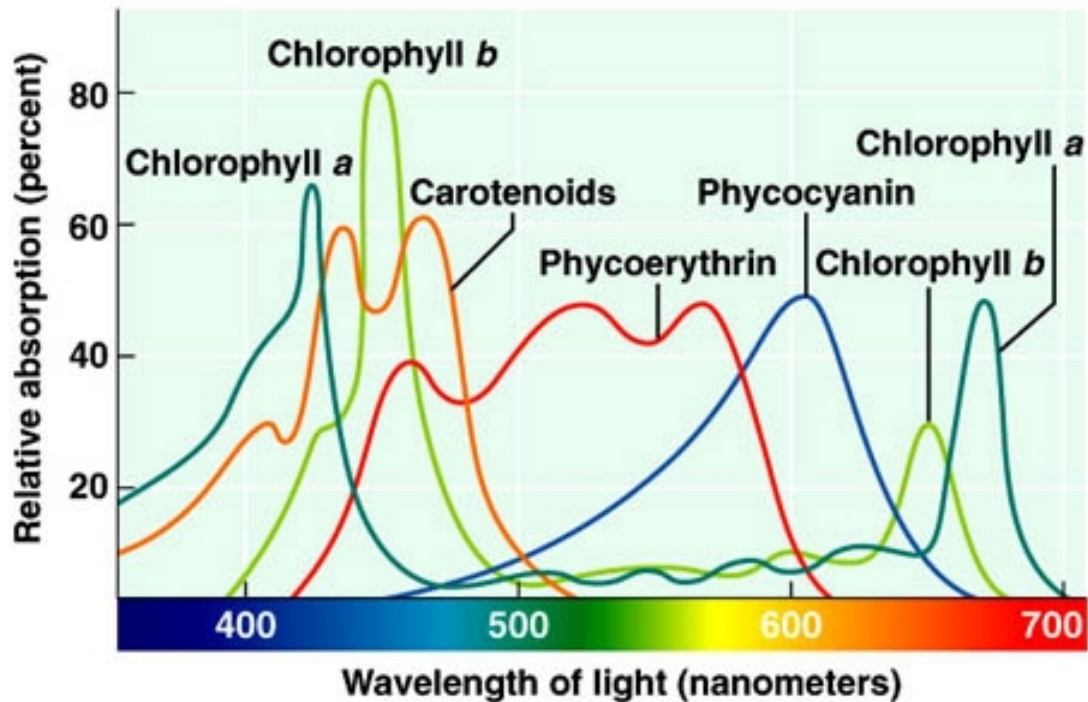
Absorbcijas spektrs: parāda,
kuras spektra daļas absorbē konkrētā viela

Hlorofila absorbcijas spektrs

Augu lapas satur dažādus pigmentus

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

Vaskulāro augu pigmenti:

Hlorofils (a, b)
karotinoīdi
antociāni

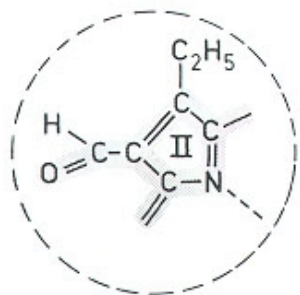
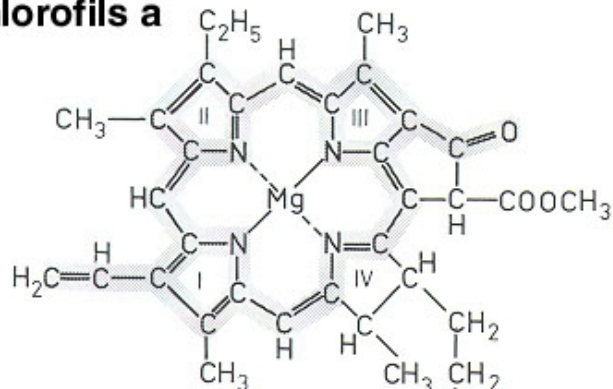
Aļģu pigmenti

Fikobilīni
Fikocianīns

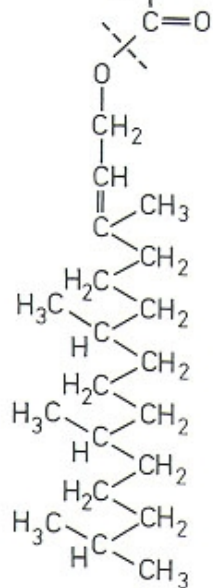

Hlorofils

hlorofils a

hlorofils b

Fizikāli-kīmiskās īpašības:

salikts esters

šķīst organiskajos (labāk — nepolārajos)

šķīdinātājos — spirtā, esterī, benzolā

reaģē ar sārmiem (veidojas hlorofilīds) un skābēm (veidojas feofitīns)

absorbcijas maksimumi:

hla: 440, 660 nm; **h1b:** 460; 640 nm

fluorescence: **668** nm

Fizioloģiskā loma augā:

saista gaismas enerģiju un nodod to fotosistēmu reakciju centriem, kur notiek primārās fotosintēzes enerģijas pārvēršanas reakcijas

Acer campestre, lauku kļava

Hlorofils

Hlorofila trūkums augā:

Albīnisms: pigmenta trūkums ģenētisko īpašību dēļ (arī raibās lapas)

Hloroze: minerālelementu trūkums (Fe, Mg)

Etiolācija: tūsmā vai zema apgaismojuma apstākļos nenotiek hlorofila sintēze

Urtica dioica, lielā nātre

Hepatica maxima
lielā vizbulīte

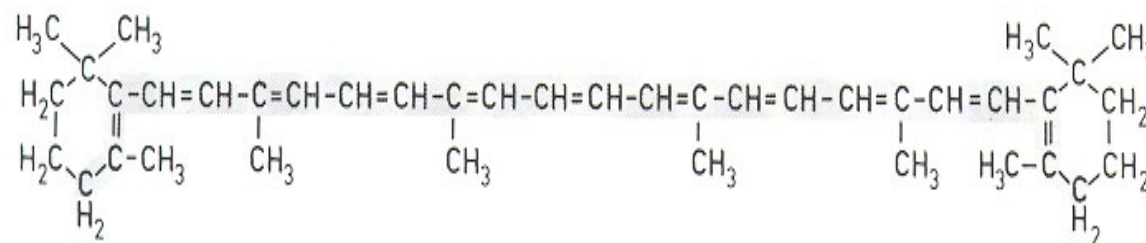

Normāli un etiolēti dīgsti

Raiblapaina kļavas forma

Karotinoīdi

beta-karotīns

Fizikāli-kīmiskās īpašības:

tetraterpēni (modificēti izoprēna polimēri)
šķīst organiskajos, nepolārajos
šķīdinātājos — acetona, benzolā, hlороformā

absorbcijas maksimums: **400-500** nm

ksantofili — karotinoīdu paveids, dzelteni pigmenti

Fizioloģiskā loma augā:

saista gaismu (palīgpigmenti), novērš hlороfila sadalīšanos,
piedod krāsu ziediem, augļiem;
beta-karotīns ir A vitamīna priekštecis

Karotinoīdi

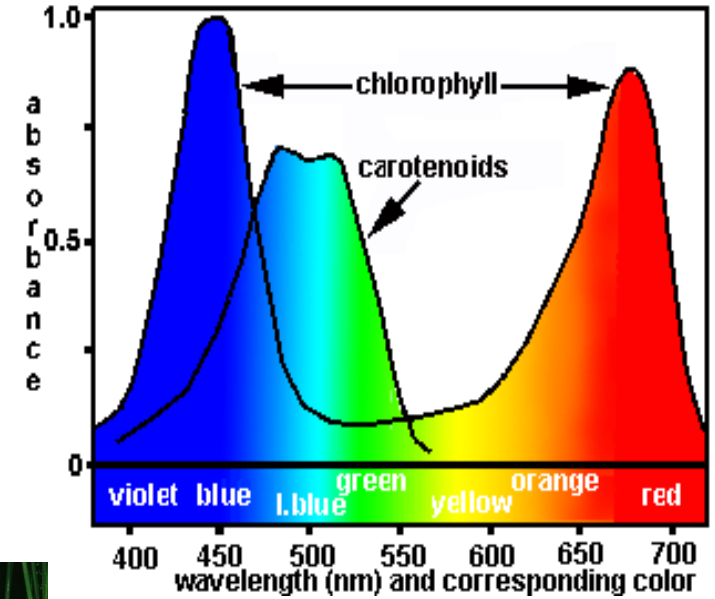
Acer saccharum, cukurkļava
rudeni

Acer palmatum, japānas kļava
rudeni

Daucus carota,
burkāns

Hlorofila un karotinoīdu
abrobcijas spektri

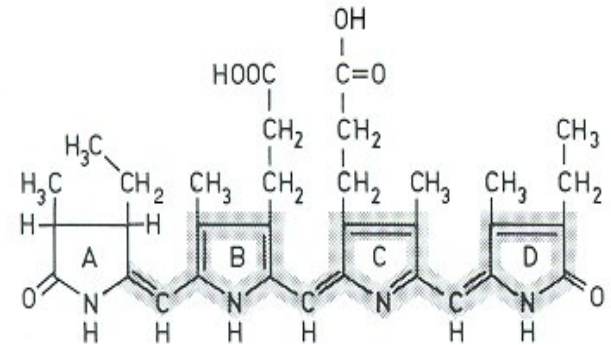
Fikobilīni

Fizikāli-ķīmiskās īpašības:

tetrapiroli

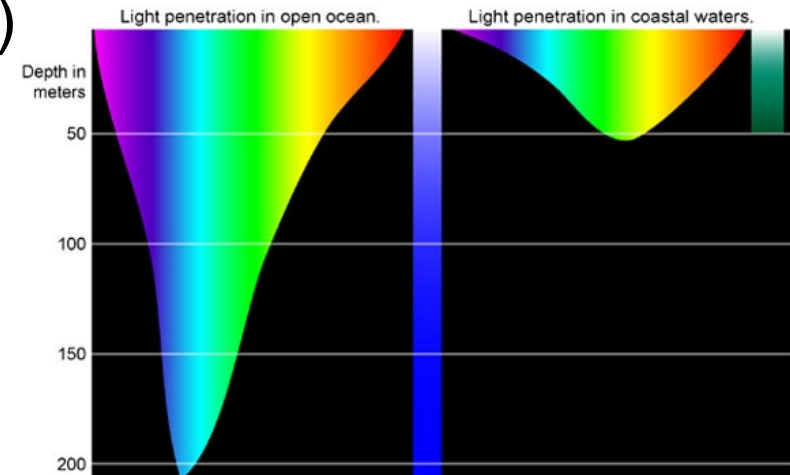
šķīst ūdenī pēc autolīzes,
nešķīst organiskajos, nepolārajos
šķīdinātājos

absorbcijas maksimums: **500-650** nm

Fizioloģiskā loma: algēm u.c. ūdenī fotosintezējošajiem organismiem nepieciešami hromatiskai adaptācijai (saistīto gaismas enerģiju nodod hlorofilam)

Gaismas spektrālā
sastāva izmaiņas
dažādā dziļumā:

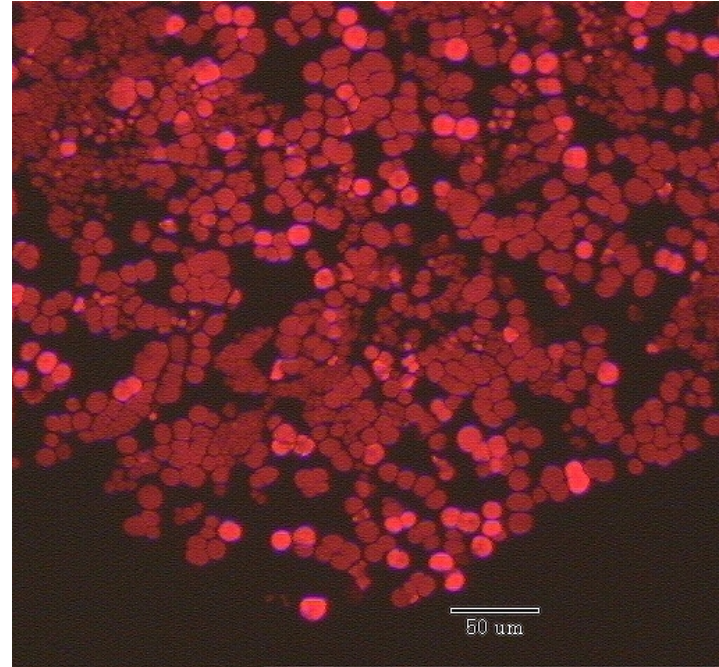

Fikobilīni

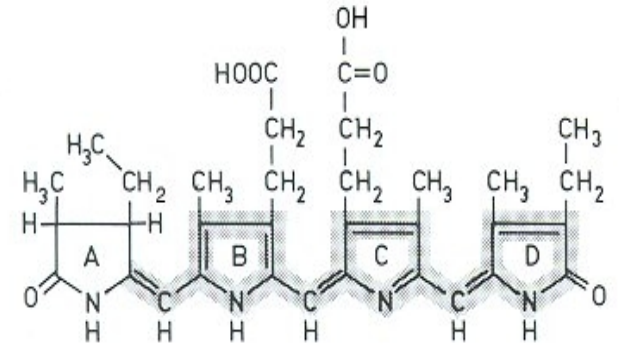

Sārtaļģe
fikoeritrīns

Cianobaktērijas
fikocianīns

Antociāni

Fizikāli-kīmiskās īpašības:

glikozīdi

(polifenoli saistīti ar cukura molekulām)

šķīst ūdenī

maina krāsu atkarībā no pH

absorbcijas maksimums: dzeltenajā,
zaļajā un UV spektra daļā

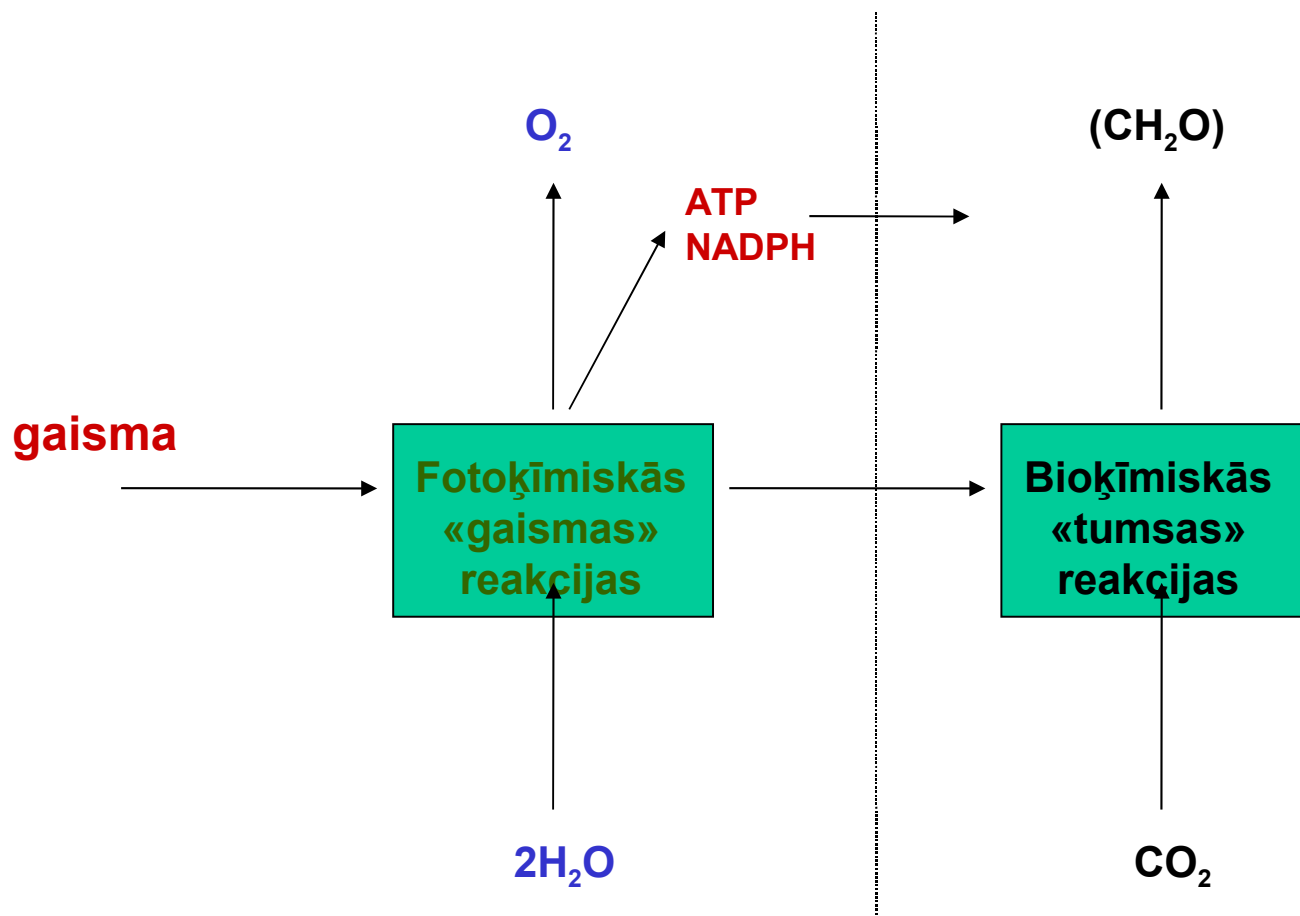
Rubus plicatus
krokainā cūcene

Fizioloģiskā loma: antociāni atrodas šūnās
(vakuolās), absorbē UV un zilo gaismu, kura
var pārslogot fotosistēmas;
veido ziedu, lapu, augļu krāsu, ir antioksidanti,
var piedalīties termoregulācijā,
saistīti ar cukuru vielmaiņu augā

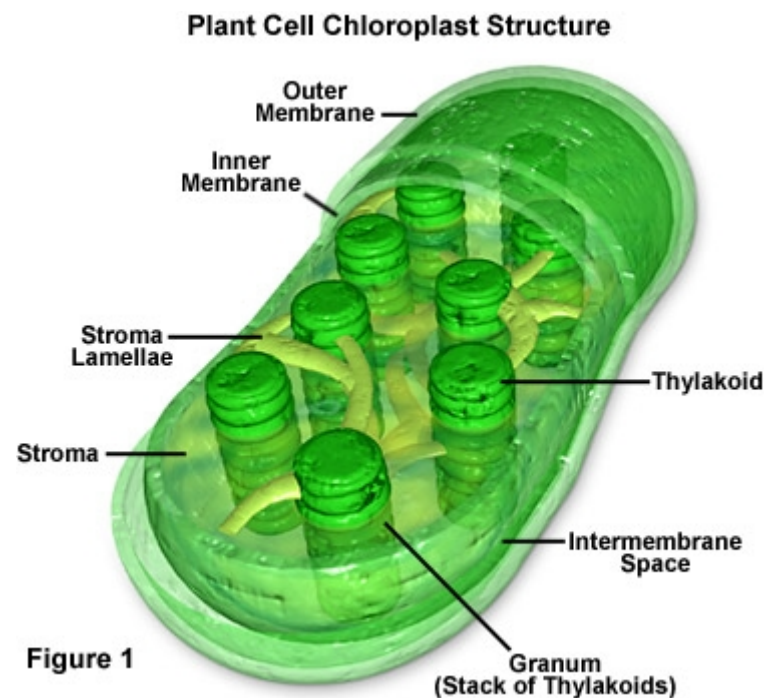
Fagus sylvatica –
Eiropas dižskābardis
Šķirne 'Purpurea'

Fotosintēzes reakcijas

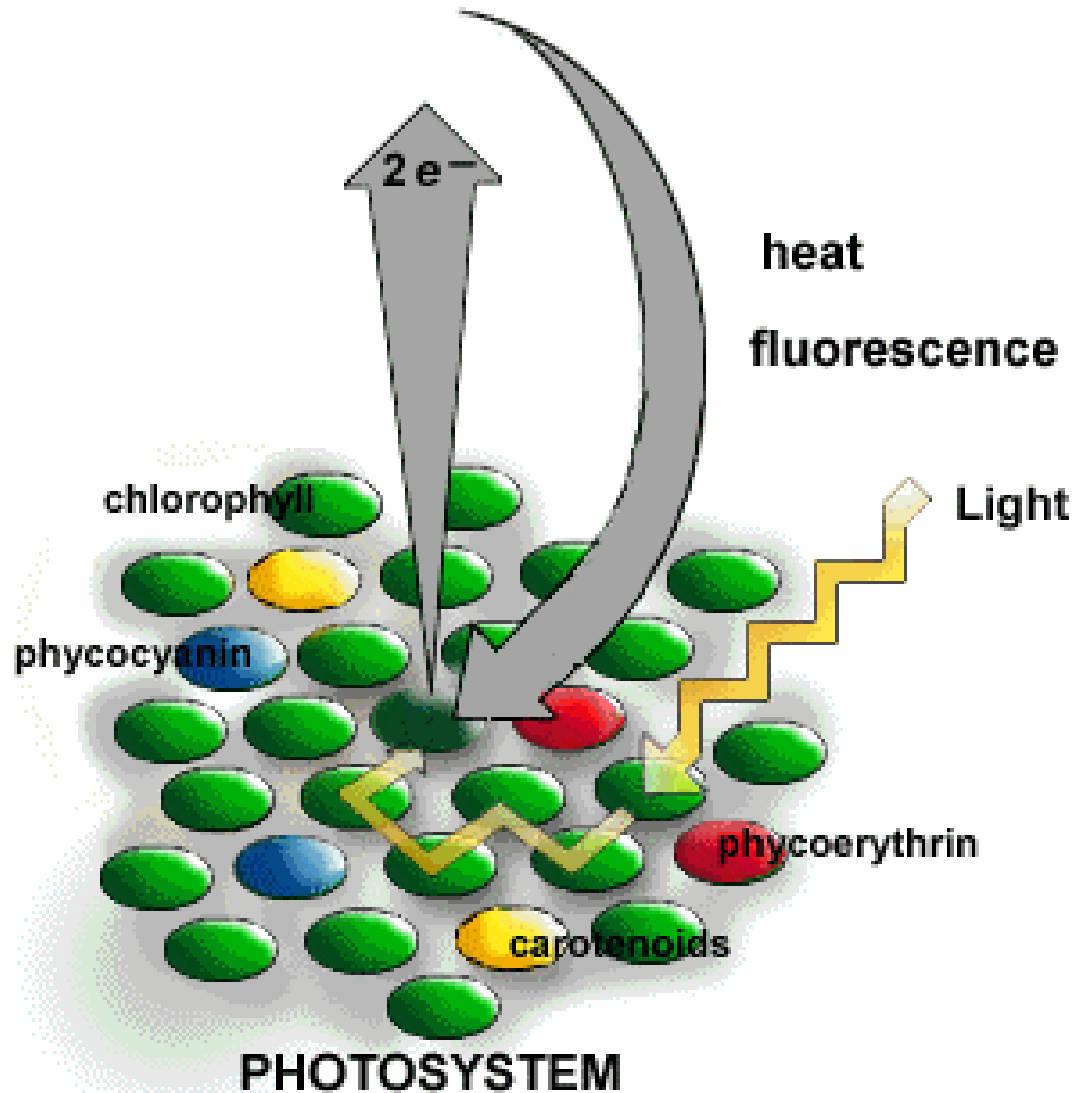

UZ HLOROPLASTU
TILAKOĪDU
MEMBRĀNĀM

HLOROPLASTU
STROMĀ

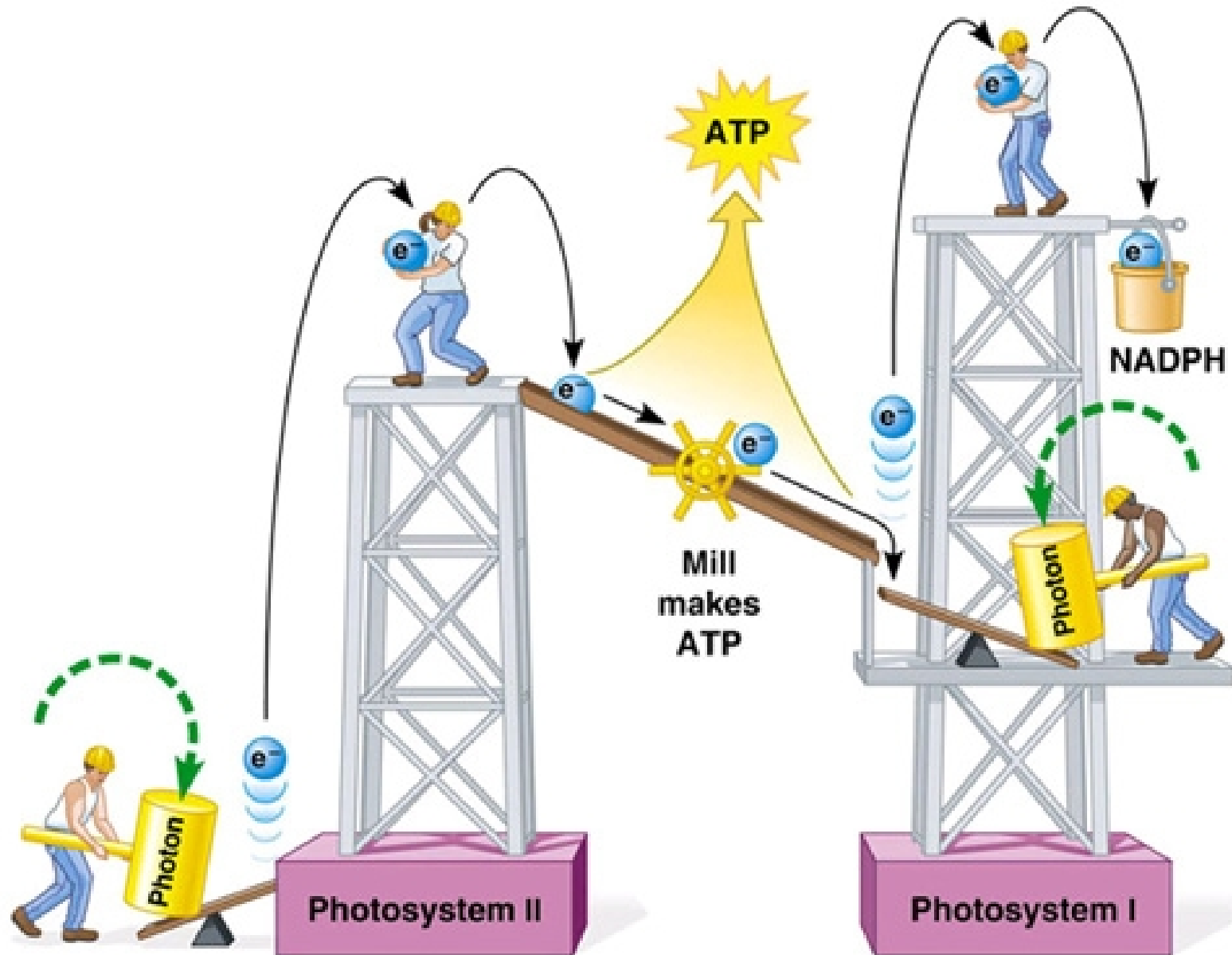
Fotoķīmiskās reakcijas

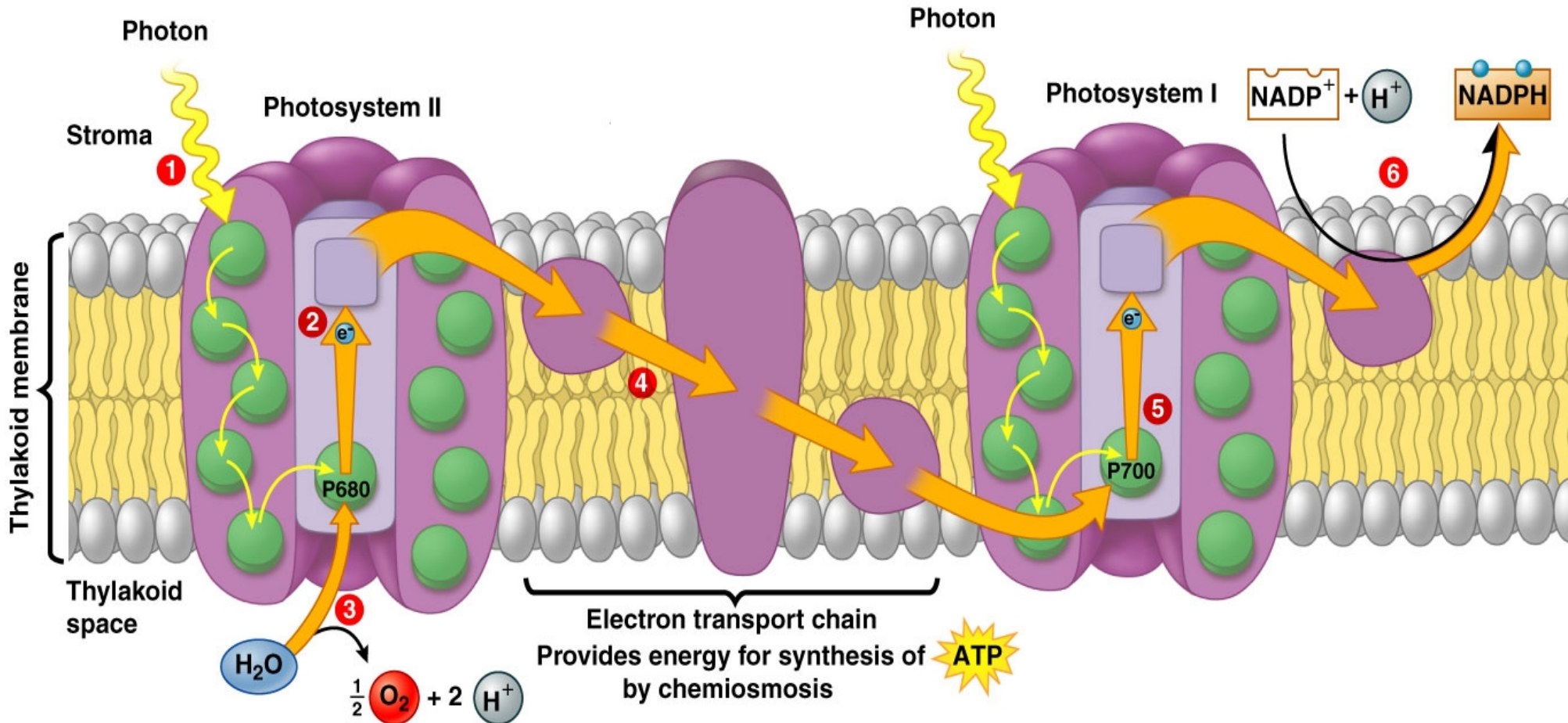
Gaismas absorbcija
fotosistēmā

Fotoķīmiskās reakcijas

Fotoķīmiskās reakcijas

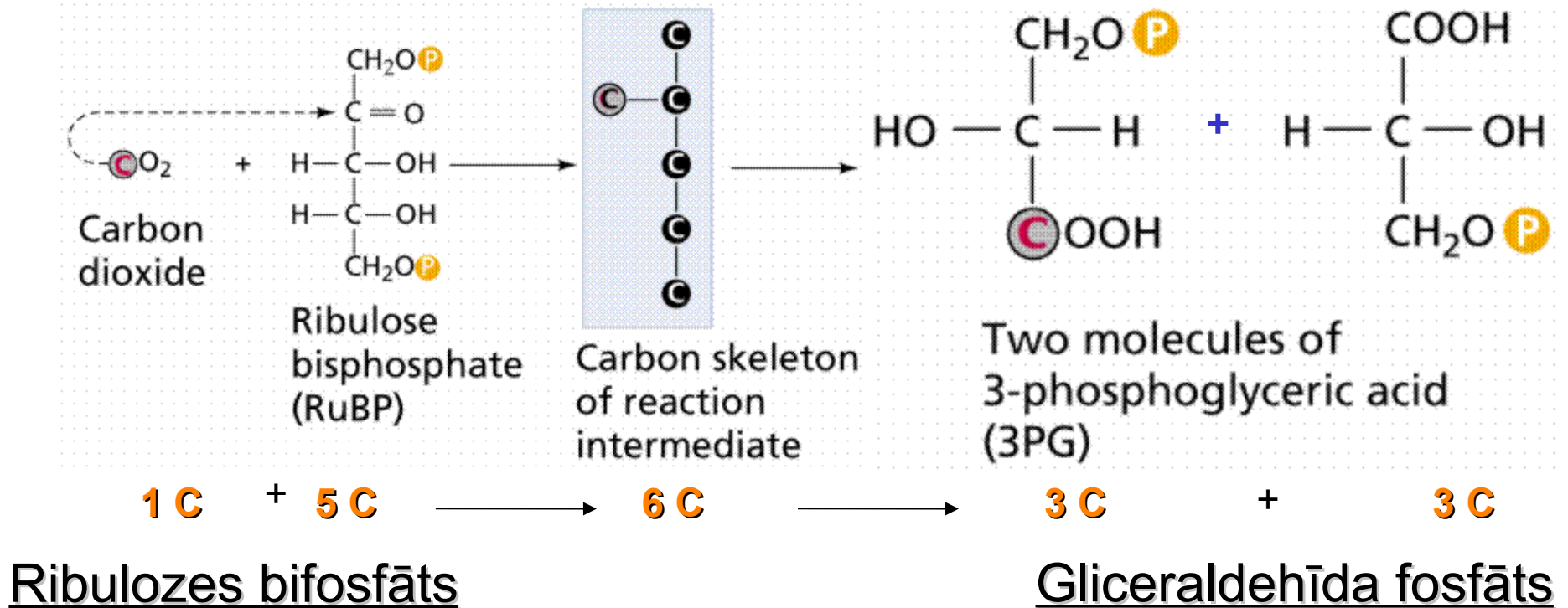
Copyright © 2005 Pearson Education, Inc. Publishing as Pearson Benjamin Cummings. All rights reserved.

FOTOSISTĒMA II

ELEKTRONU
TRANSPORTA
ĶĒDE

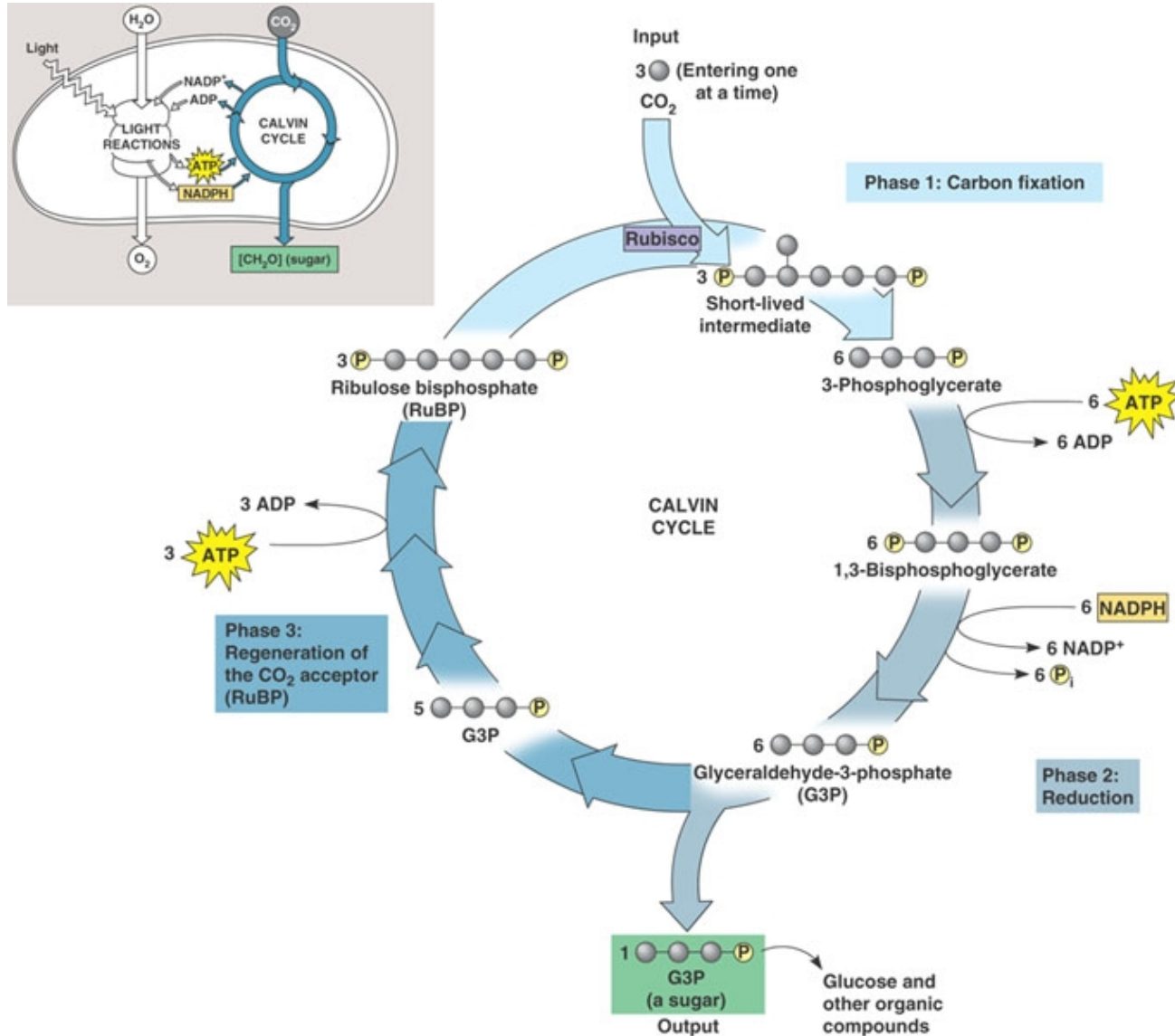
FOTOSISTĒMA I

Bioķīmiskās reakcijas

CO₂ (ogļskābās gāzes) asimilācija

Bioķīmiskās reakcijas

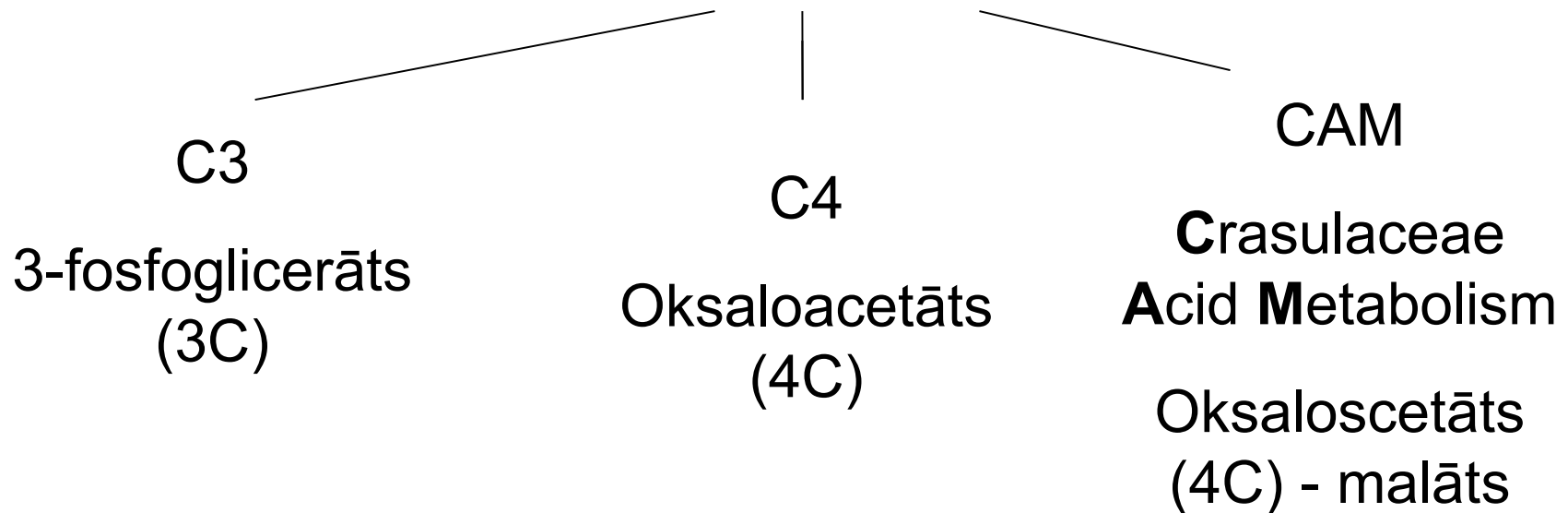

CO_2 (ogļskābās gāzes) asimilācija: Kalvina cikls

Fotosintēzes tipi

Atkarībā no tā, kāda viela rodas, akceptoram piesaistot CO₂ molekulu, izšķir 3 pamattipus

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Pinus sylvestris 6530

Pinus sylvestris
parastā priede

C3 tips

Foto: Trond Steen

Hepatica nobilis
zilā vizbulīte

Foto: Arne Anderberg

Quercus robur
parastais ozols

C4 tips

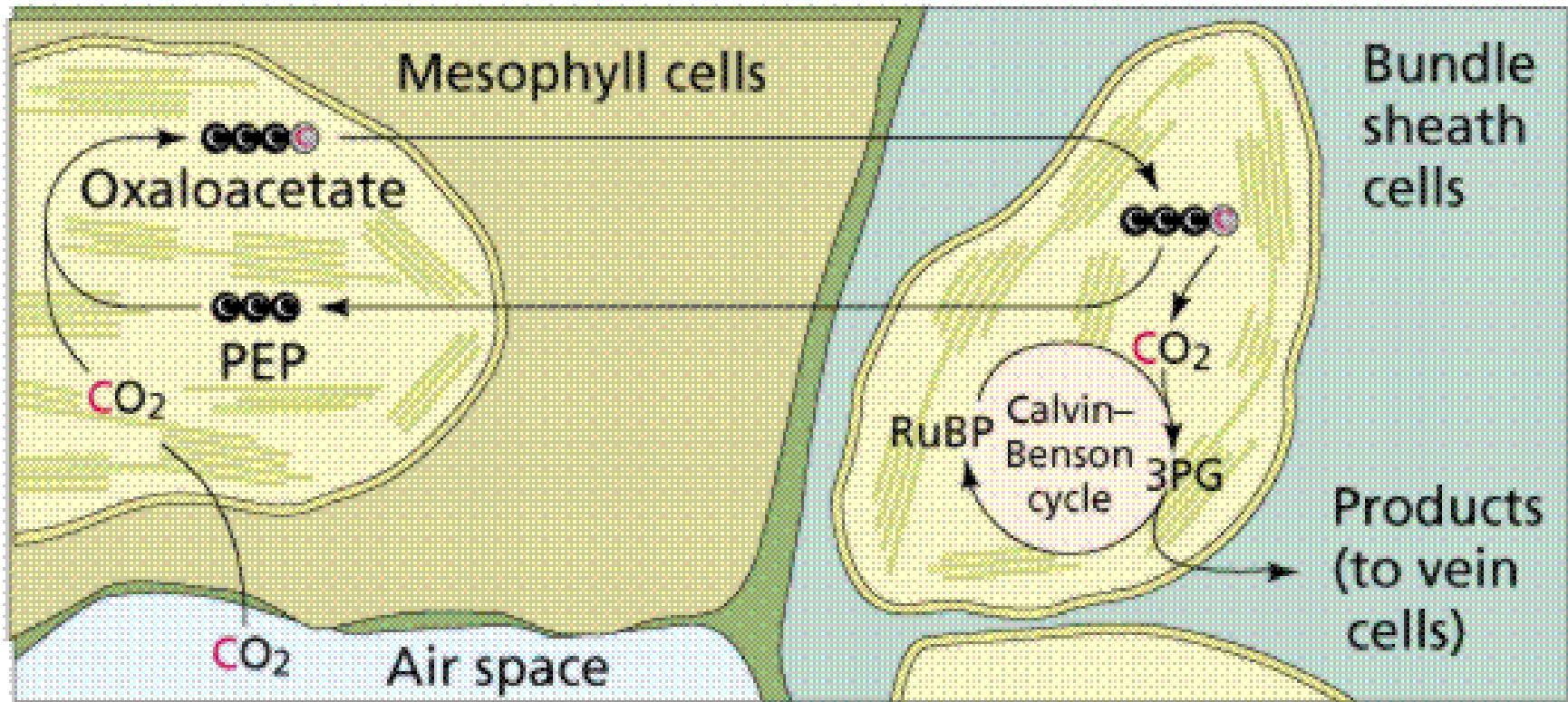
Panicum miliaceum
prosa

Saccharum officinarum
cukurniedre

Zea mays
parastā kukurūza

C4 tips

<http://www.emc.maricopa.edu/faculty/farabee/BIOBK/C4leaf.gif>

*Lycopersicum
esculentum* ēdamais
tomāts

Jauktais C3-C4 tips

Nicotiana tabacum
parastā tabaka

Vitis labrusca
Amerikas vīnkoks

CAM tips

Sedum acre
kodīgais laimiņš

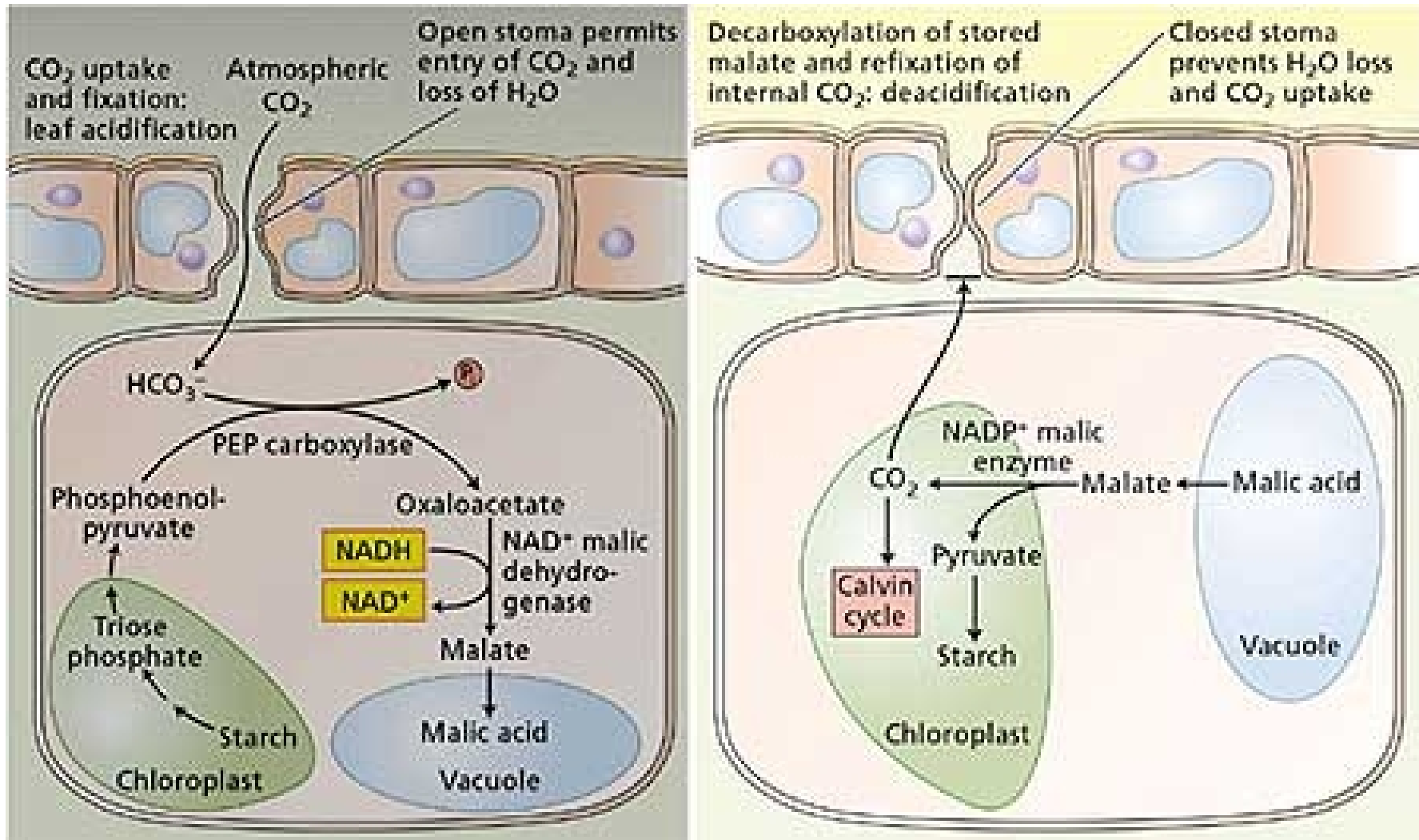

Crassula aquatica
ūdeņu biezlape

Yucca filamentosa
Šķiedru juka

CAM tips

Fotosintēzes nozīme

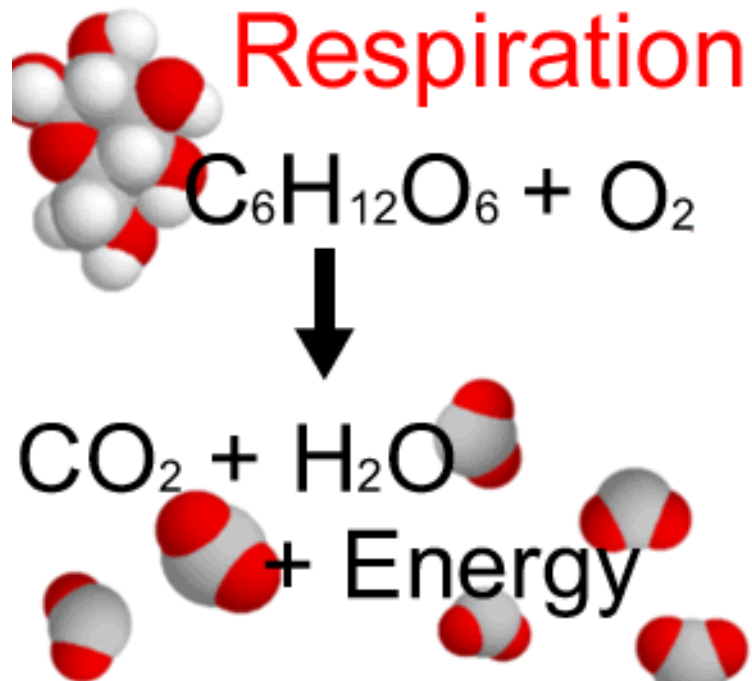

Gaismas enerģijas transformācija ķīmisko saišu enerģijā
(1-2% Saules enerģijas)

- Sintezējas organiskās vielas
($\sim 2 \times 10^{11}$ t gadā)
- Atjauno skābekļa daudzumu uz Zemes
- Novērš CO_2 uzkrāšanos atmosfērā
- Augi novērš piesārņojumu un spēj regulēt klimatu uz Zemes

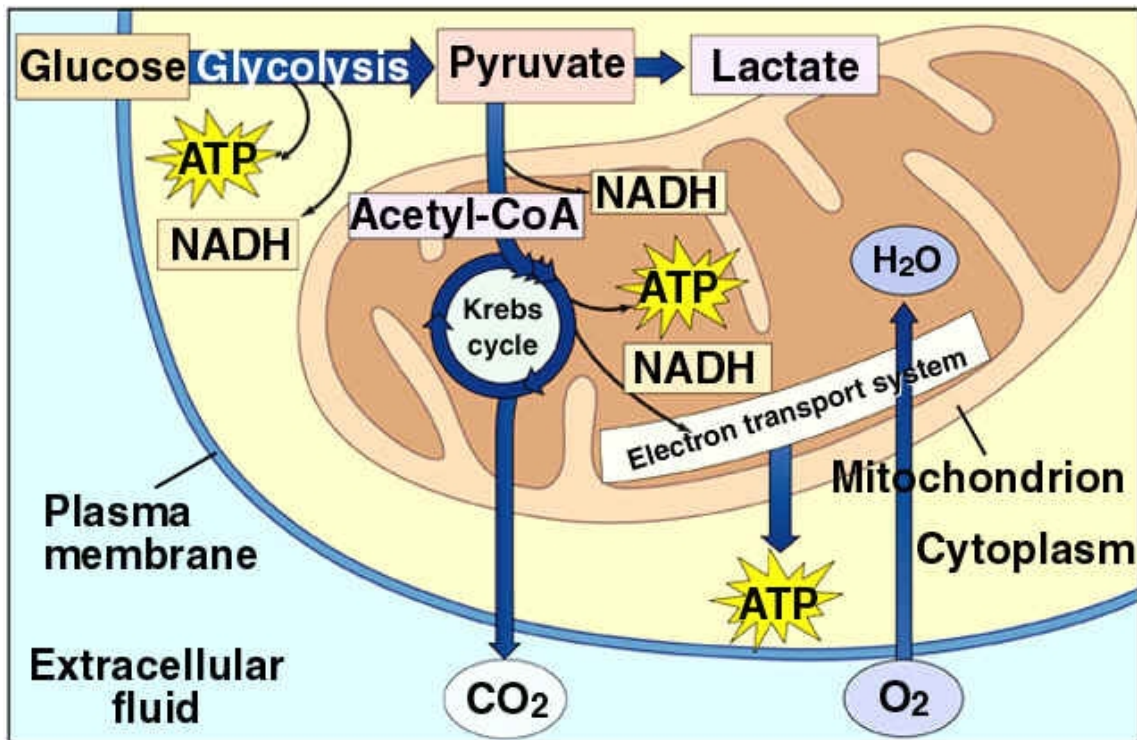
Augu elpošana

Aerobā elpošana ir procesu kopums

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

Aerobic Respiration Overview

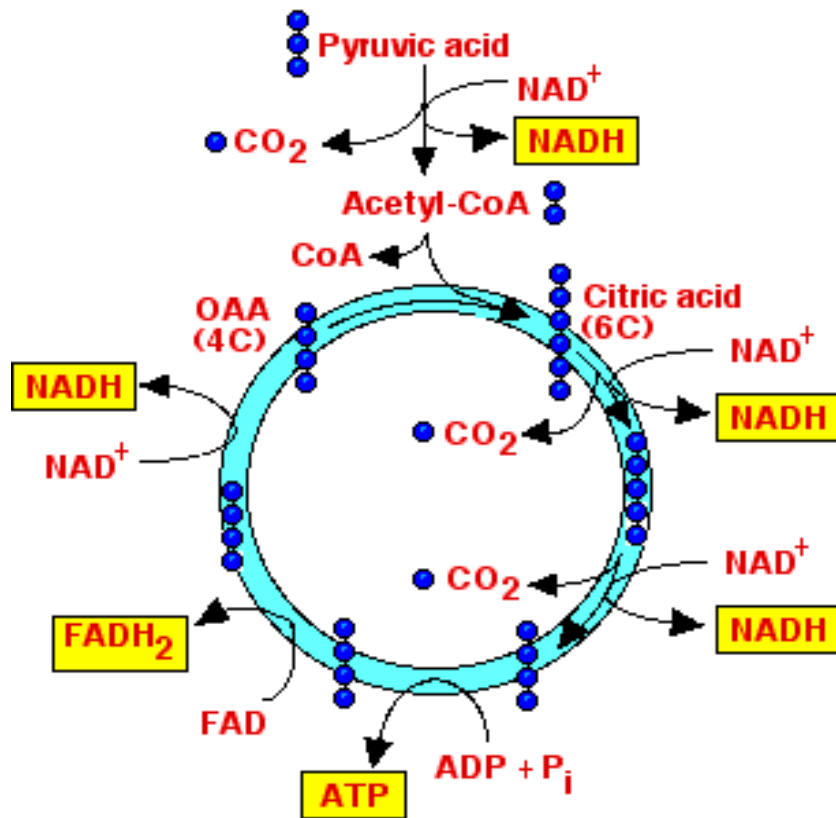

Glikolīze ir anaerobs process, kas notiek citoplazmā un hloroplastos

Krebsa cikla reakcijas notiek mitohondriju matriksā

ATP sintāze atrodas uz mitohondriju membrānām

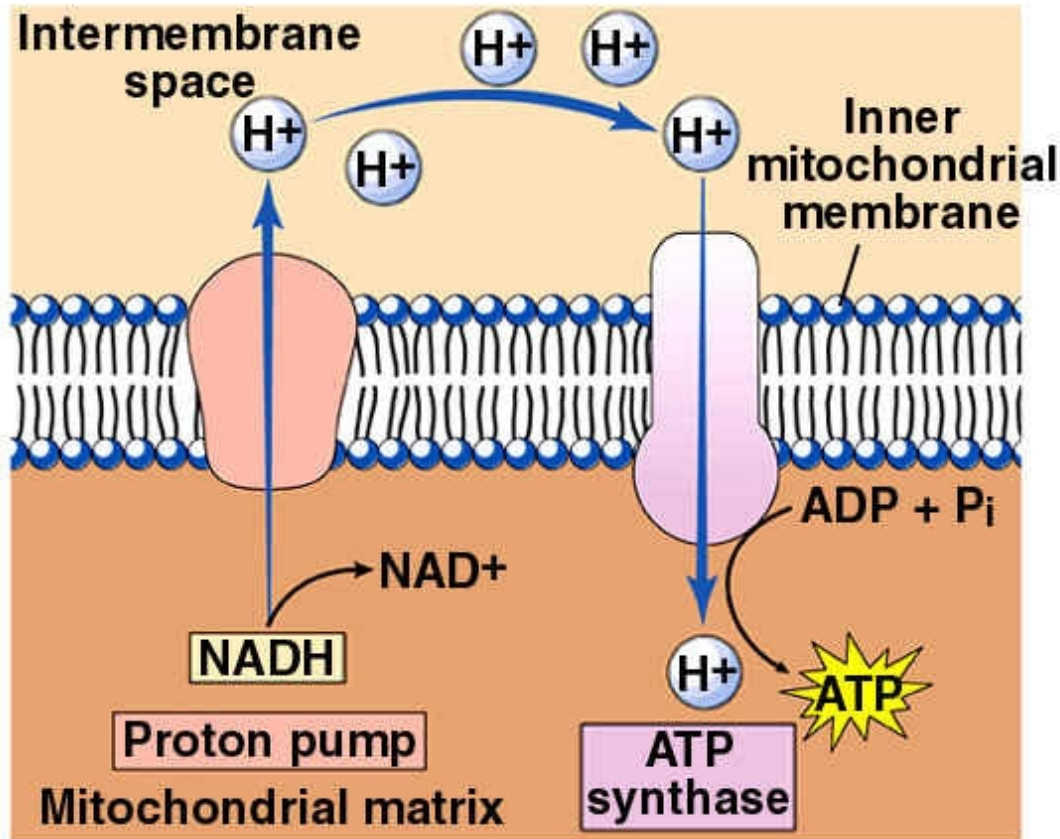
Krebs Cycle (Citric Acid Cycle)

Krebsa cikls:
Glikolīzes procesā radušais **piruvāts** tiek pilnīgi sašķelts līdz **CO₂** un **H₂O**.

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

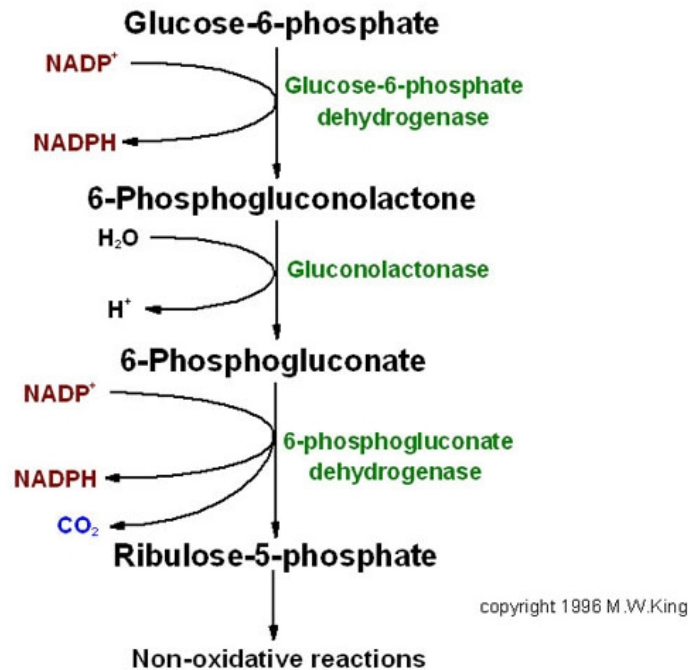
Chemiosmosis

ATF (ATP) sintēze
mitochondrijos

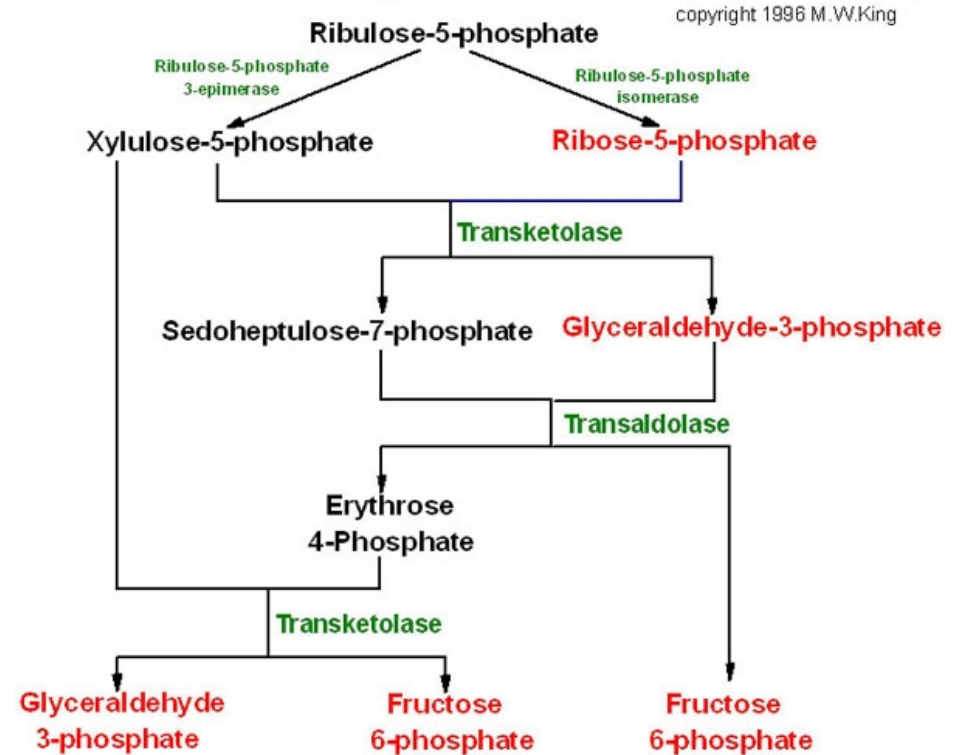

Oxidative Stage of Pentose Phosphate Pathway

Pentožu fosfāta ceļš

Non-Oxidative Stage of Pentose Phosphate Pathway

Pentozofosfātu ceļā glikoze oksidējās citoplazmā, Veidojas NADPH un 5C cukuru fosfāti(vajadzīgi nukleotīdu sintēzei)

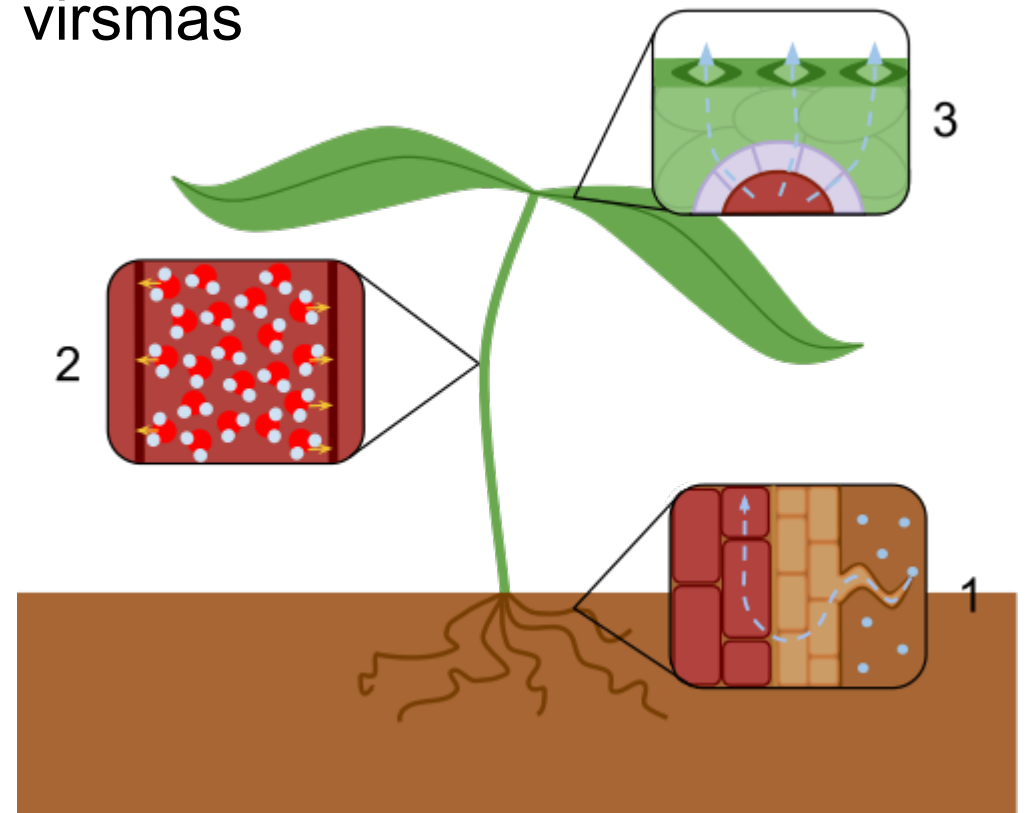
Augu elpošanas īpatnības

- nedaudz samazināta efektivitāte
- Var notikt spirta rūgšanas process
- lielāks plastiskums
  - alternatīvas bioķīmiskās reakcijas
  - augiem īpatnējie enzīmi
  - regulēšanas īpatnības

Transpirācija

Transpirācija ir ūdens pārvietošanās no auga saknēm līdz virszemes daļām un kontrolēta iztvaikošana no virszemes daļu, galvenokārt lapu, virsmas

Faktori, kuri nosaka transpirācijas intensitāti

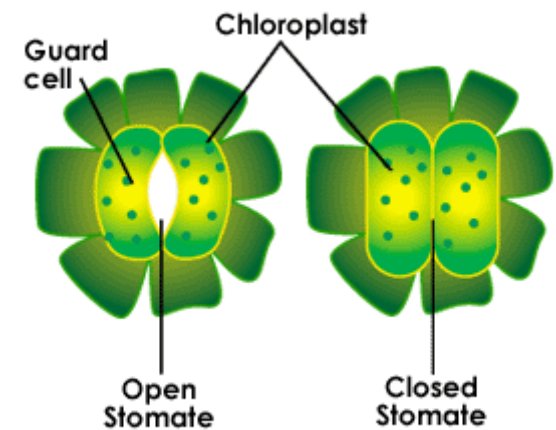
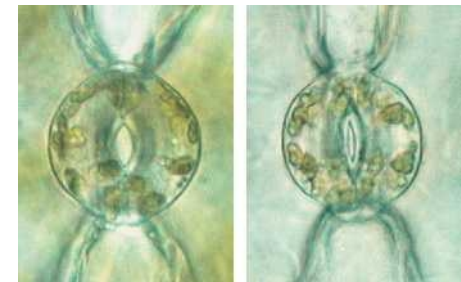
Auga īpašības:

- atvārsnīšu skaits un stāvoklis
- lapu kutikulas biezums
- lapu morfoloģiskās īpašības (ūdens tvaika robežslāņa biezums)

Vides faktori:

- temperatūra
- gaisma
- vēja ātrums
- mitrums

Atvārsnītes: lapu epidermas struktūras, kuras veido specializētas lapu epidermas šūnas, slēdzējšūnas

Metabolisma procesi augā vienmēr ir mijiedarbībā

